

L O N G I N U S

OVER DE

V E R H E V E N H E I D.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

RESEARCH REPORT

414 F15

479 F15

LONGINUS

OVER DE

VERHEVENHEID;

UIT HET GRIEKSCH VERTAALD

DOOR

MATTHJUS SIEGENBEEK.

TE LEYDEN, BIJ

L. HERDINGH,

M D C C X L

V O O R B E R I G T.

Onder de *schriften over de Redekunst*, uit de oudheid tot ons bewaard, is het werkje van LONGINUS over de Verhevenheid door deskundigen altijd op zeer hoogen prijs geschat, en als een der voortreffelijkste aangemerkt. Men bewonderde daarin niet alleen de juistheid en schranderheid der aanmerkingen, maar in 't bijzonder ook de fraaiheid, kracht en verheffing van den stijl, waarin LONGINUS zijne meest geliefde schrijvers, Plato en Demosthenes, op het loffelijkst heeft nagevolgd. Bij het lezen van hetzelfde met gelijke bewondering aangedaan, besloot ik reeds voor verscheidene jaren hetzelfde van tijd tot tijd ten leiddraad te nemen bij mijne lessen, door welke ik meende mijne hoorderen, niet alleen ter kennis en beoefening der Nederduitsche taal en letterkunde, maar in 't bijzonder ook ter vorming van een' zuiveren, sierlijken en krachtigen stijl te moeten opleiden. Tot het laatstgemelde oogmerk kwam mij het werkje van LONGINUS bijzonder dienstig voor; weshalve ik het raadzaam vond, deszelfs verhandeling van tijd tot tijd de plaats te doen vervangen van mijne eigene uitgewerk-

te voorlezingen over den Nederduitſchen ſtjl. *Dan het ontbrak mij ten dien einde aan eene geſchikte Nederduitſche vertaling, daar die van le Clercq, in de eerſte helft der vorige eeuw naar de Franſche van Boileau vervaardigd, en dus eene overzetting van eene overzetting zijnde, mij uit dien hoofde reeds (om thans van andere redenen te zwijgen) van geen' dienſt ſcheen te kunnen zijn. Ik ſloeg dus zelf handen aan het werk, en beproefde mijne krachten aan de eigene vertaling van het oorspronkelijke, volgens de laaſte uitgave van Toup. Dan, daar het ſchriftelijk mededeelen dezer vertaling veel tijds wegnam, die ik begreep dat nuttiger aan de uitbreiding mijner aanmerkingen over den inhoud van het werkje kon beſteed worden, heb ik, in het laaſte Academisch jaar, na een' toevalligen tuſſchenſtand van eenige jaren, op nieuw Longinus met mijne toehoorders zullende verhandelen, dezelve doen drukken, en dien druk, bij den voortgang mijner leſſen, langzamerhand voltooid. Ziet daar den oorsprong van, en de aanleiding tot de vertaling, welke ik thans mijnen landgenooten aanbied, kortelijk opgegeven. Dezelve is, wel is waar, in de eerſte plaats ten nutte mijner leerlingen ingerigt; dan ik vertrouw, dat zij ook aan mijne verdere letterminnende landgenooten geen onaangenaam geſchenk zal wezen. Im-*
mers

mers, indien Boileau, naar de uitspraak van alle bevoegde regteren, door zijne met regt ge-
roemde vertaling van dit voortreffelijk geschrift, der Fransche letterkunde eenen wezenlijken dienst bewezen heeft, dan zeker mag ik mij vlijen met de hoop, dat ook mijn arbeid, zoo dezelve althans, naar het oordeel van deskundigen, niet geheel ongelukkig geslaagd is, goenszins zonder verdienste of nuttigheid voor de vaderlandsche letterkunde zal gerekend worden. Te meer durf ik deze hoop voeden, omdat wij in onze moedertaal geen' grooten voorraad van fraai en oordeelkundig geschrevene handleidingen ter vorming van een' goeden en gezuiverden smaak voor dichtkunst en welsprekendheid bezisten, en dus dit werkje ter verdere aanvulling van een bestaand gebrek zal dienen kunnen. Het is waar, naar luid van den titel, handelt het alleen over de verhevenheid; doch men moet, zoo als ik in de Inleiding heb aangemerkt, aan dit woord, in den geest van LONGINUS, eene ruimere beteekenis geven, dan waarin latere kunstregters hetzelfde gewoonlijk bezigen. — Wat de vertaling zelve aangaat, ik heb daarin duidelijkheid en vloeibaarheid, zoo veel mogelijk, aan getrouwheid trachten te vereenigen. Dan het viel niet altijd even gemakkelijk, dit oogmerk te bereiken; en ik twijfel dus naauwelijks, of er zullen plaatsen ge-
von-

vonden worden, waarin mij zulks, naar het oordeel van bevoegde regteren, minder gelukt is. Ik vleije mij echter tevens, dat ik bij dezen, in de moeilijkheid van mijne taak, gereede verschooning zal vinden. De vertaling van Boileau heb ik meermalen met vrucht geraadpleegd, hoe zeer ik overal niet deze, maar den oorspronkelijken tekst gevolgd ben. Voorts heb ik gemeend bij mijne vertaling zulke aanmerkingen te moeten voegen, als regtstreeks tot verstand van den Griekschcn schrijver noodzakelijk en dienstig waren, terwijl de opheldering en ontwikkeling van den inhoud natuurlijk voor mijne bijzondere lessen bewaard blijft.

Ik eindige dit voorberigt met den hartelijken wensch, dat de uitgave van dit werkje niet alleen dienen moge, om bij de letterminnende jongelingschap aan deze Hoogeschool den echten en zuivren smaak voor het waarlijk schoone en verhevene aan te kweeken, en hen meer en meer te leiden tot de onvervalschte bronnen daarvan, in de schriften der Oud. n geopend, maar tevens ter algemeene verspreiding van dien smaak onder de vrienden en bsoefenaars der fraaije wetenschappen in ons Vaderland moge medewerken.

IN-

I N L E I D I N G.

—
O V E R

L O N G I N U S

E N

Z I J N E S C H R I F T E N.

—

De donkerheid, waarmede wij, tot ons leed-
wezen, meermalen de levensgeschiedenis van
grooten mannen overdekt vinden, heerscht ook
niet weinig ten aanzien der lotgevallen van den
beroemden Griekschen kunstregter, LONGINUS.
Eene en andere bijzonderheid nochtans, daartoe
betrekkelijk, is ons door de schrijvers van zij-
nen leeftijd medegedeeld, die wij hier kortelijk
zullen voordragen, daarin het geleide volgende
van den onsterfelijken DAVID RUHNKENIUS, in zij-
ne uitmuntende Verhandeling, getiteld *Dissertatio
Philologica de vita & scriptis Longini*, en ge-
drukt voor de Grieksche uitgave van Longinus
door J. Toup,

A

Ik

In wat jaar LONGINUS, of, gelijk zijn volle naam luidt, DIONYSIUS CASSIUS LONGINUS (a) geboren zij, kan niet met zekerheid bepaald worden. Zoo men hem 20 jaren ouder stelt, dan zijn leerling en tijdgenoot Porphyrius, die in het jaar 233 na Christus geboren werd, zou het 213de jaar onzer tijdrekening dat zijner geboorte geweest zijn en hij alzoo den ouderdom van zestig jaren bereikt hebben, als zijnde, volgens stellige berigten, in het jaar 273 omgekomen. Omtrent de plaats zijner geboorte is (om van andere te zwijgen) die gissing niet van waarschijnlijkheid ontbloot, welke aan Athene dit voorregt toekent. Daar althans heeft, volgens getuigenis van Suidas, zijn oom Phronto, afkomstig van Emisa, eene stad van Apamene in Syrië, uit wiens zuster Phrontonis onze LONGINUS geboren werd, de redekunst geleeraard. Hoogst waarschijnlijk is het, dat onze kunstregter door dezen oom, die hem als zijn' zoon beminde, en na zijn overlijden tot erfgenaam zijner goederen stelde, in de schoone wetenschappen, en bijzonder in de welsprekendheid onderwezen werd. Van zijne jeugd af aan, heeft hij, volgens zijne eigene getuigenis, met zijne ouders vele vreemde landen bezocht, en bij die gelegenheid de beroemdste wijsgeeren van zijnen tijd gehoord en zich

(a) *Dionysius* was zijn eigene Grieksche, *Cassius Longinus* een aangenomen Romeinsche naam.

zich hun onderwijs ten nutte gemaakt. Den mees-
ten tijd nogtans heeft hij besteed aan het bijwo-
nen der lessen van Ammonius Saccas en Orige-
nes (*b*), beide navolgers van Plato, die hij te
Alexandrië gehoord heeft. Deze hadden zich
onder de wijsgeeren van dien tijd den grootsten
roem verworven en werden ook door Longinus
op zeer hoogen prijs gesteld. Hij schijnt echter
van hunnen leertrant, door welken, naar den
smaak dier tijden, de echte wijsbegeerte van
Plato niet weinig verbasterd werd, in zoo verre
te zijn afgeweken, dat hij, in stede van de toen
in zwang gaande, geheimzinnige en allegorische
uitlegkunde, die, welke op het gezond verstand
en eene naauwkeurige taalkennis gegrond is, te
bate nam en, met verfmading van onzuivere en
troebele beken, uit de zuivere en onvervalschte
bronnen schepte. Van daar waarschijnlijk, dat
zijne wijsgeerige schriften, welke hij in geen ge-
ring aantal, en onder deze verscheidene uitleggin-
gen van enkele stukken van Plato, heeft opge-
steld, bij de wijsgeeren van zijnen tijd in gerin-
ge achtinge waren.

Na door de lezing en beoefening van Pla-
to en andere uitmuntende wijsgeeren zijnen
geest

(*b*) Dezen Origenes moet men geenszins verwarren
met den Christen-wijsgeer van dien naam. Zie *Diff.*
Philol. &c. p. 7.

geest met de schatten der wijsheid verrijkt, na zich de welsprekendheid van Demosthenes, de schrandere oordeelkunde van Aristoteles te hebben eigen gemaakt, zette hij zich te Athene neder, om zijne verkregene kundigheden ten nutte van anderen aan te wenden. Hier gaf hij onderwijs in de wijsbegeerte, en, gelijk uit verscheidene blijken meer dan waarschijnlijk is, ook in de redekunst en vooral in dat gedeelte van dezelve, 't welk in het beoordeelen der voortreffelijkste voortbrengselèn van welsprekendheid gelegen is. Hier hield hij zich insgelijks bezig met het vervaardigen van eene menigte van wijsgeerige en oordeelkundige schriften, van welke, behalve enkele brokken, niets dan het gulden boekske *over de Verhevenheid* tot onzen tijd is bewaard gebleven (c). Vond zijne wijsbegeerte, met den geest dier tijden kwalijk overeenstemmende, geene algemeene goedkeuring; gelijk, onder andere bewijzen, de overgang van Porphyrius uit zijne school in die van Plotinus klaarlijk toont, des te grooter en algemeener was de roem, dien hij zich, als beoordeelaar van werken van vernuft en smaak, verwierf. Zijn gezag in dezen was zoo groot, dat zijne oordeelvellingen als Godspraken geëerbiedigd werden, en *even als*
Lon-

(c) Eene volledige opgave van zijne werken vindt men in de aangehaalde *Dissert. Philol.* p. 22 & seqq.

Longinus te oordeelen hetzelfde was als *naar waarheid te oordeelen*; en, gelijk de naam van Homerus een' bij uitnemendheid groot' dichter te kennen geeft, zoo ook werd die van LONGINUS tot aanduiding van een' schrander oordeelkundige gebezigd. Twee werken schijnen voornamelijk aan onzen LONGINUS dit gezag bezorgd te hebben. Het eerste is dat *over de Verhevenheid*, 't welk in aller handen is. Het andere, 't welk, als van grootere uitgebreidheid zijnde, het meest tot vestiging van zijnen roem schijnt te hebben toegebracht, heeft de vernieling der tijden niet mogen ontkomen. Hetzelve had tot opschrift *οἱ Φιλολογοὶ* (*d*), d. i. *de lesterkundigen*, of *beminnars van algemeene geleerdheid*, en behelsde eene vrijmoedige beoordeeling zoo van de dicht- als profawerken der oude schrijveren, en niet alleen van deze, maar ook van de voornaamste schrijveren van zijnen leeftijd; eene beoordeeling, in welke zoo wel hunne gebreken als hunne schoonheden werden aangewezen.

Nadat LONGINUS op de voorgemelde wijze verscheidene jaren te Athene had doorgebracht, deed hij (om welke oorzaak, is onzeker) eene reis naar het Oosten. Bij deze gelegenheid werd hij waarschijnlijk bekend bij de toenmalige beheersche-

(*d*) *Variae eruditionis studios*, volgens de vertaling van Ruhnkenius.

fcheresse van het Oosten, Septimia Zenobia, eene vrouw van uitstekende bekwaamheden en een' mannelijken moed. Deze, eene ijverige bevorderaarster der schoone kunsten en wetenschappen, ontbood LONGINUS tot zich naar Palmyra, de stad haars verblijfs, om zich door hem in de Grieksche taal en letterkunde te doen onderwijzen. LONGINUS, den hem opgedragen last aanvaardende, boezemde weldra door zijnen omgang der koninginne een zoo hoog en regtmatig denkbeeld omtrent zijne wijsheid en kundigheden in, dat zij hem tot de waardigheid van een' harer eerste staatsdienaren verhief en zich voornamelijk door zijne raadgevingen liet besturen. Toen was het dat hij, gedreven door die edele vrijheidzucht, welke aan alle groote mannen eigen pleegt te zijn, Zenobia tot affchudding van het Romeinsche juk aanspoorde. Aan deze raadgevingen gehoor verleende, vatte de koningin de wapenen tegen den toenmaligen Romeinschen keizer Aurelianus op. Doch de uitslag van dezen oorlog beantwoordde niet aan de regtvaardigheid der zake. Het leger van Zenobia werd over hoop geworpen en Aurelianus floeg het zijne voor den zetel van haar rijksg gebied, Palmyra, neder. Na de stad eenigen tijd te vergeefs belegerd te hebben, schreef de keizer, der langdurigheid des belegs moede geworden, eenen brief aan de koningin, waarin hij haar het le-

leven en eene veilige verblijfplaats aanbod onder beding, dat zij de stad, binnen zekeren tijd, aan hem zou overleveren. Hierop zond Zenobia hem dat beroemde antwoord, vol van eene edele fierheid, terug; 't welk men zegt dat haar door LONGINUS werd ingegeven, althans aan dezen, zoo als wij straks zien zullen, het leven gekost heeft. Hetzelve was van den volgenden inhoud.

„ *Zenobia, koningin van het Oosten, aan*
 „ *den keizer Aurelianus.* Niemand heeft tot
 „ hiertoe een' eisch gedaan, gelijk aan den uwen.
 „ Alles moet in den oorlog door dapperheid be-
 „ slist worden. Gij vordert mijne overgave, en
 „ ven als of gij niet wist, dat Cleopatra liever
 „ als koningin sterven, dan in eenige andere
 „ waardigheid leven wilde. Wij wachten op de
 „ hulp der Perzen, welke ons voorzeker niet
 „ ontstaan zal. De Saraceners en Armeniërs zijn
 „ op onze zijde. Eene bende Syrische roovers
 „ heeft, Aureliaan, uw leger verflagen. Wat
 „ staat u te duchten, wanneer deze verwachte
 „ hulptroepen van alle zijden zullen aankomen?
 „ Dan voorzeker zult gij dien hoogmoed afleg-
 „ gen, waarmede gij thans, als waart gij reeds
 „ volkomen overwinnaar, mij gebiedt, mij aan
 „ uwe magt over te geven”. Deze onverfaagde
 taal verstoorde den keizer derwijze, dat hij van
 toen af geene middelen tot vermeertering der

stad onbeproofd liet. Het gelukte hem ook, na weinige dagen, dezelve in te nemen, en de koningin benevens hare voornaamste raadslieden, en onder deze ook LONGINUS, in zijne magt te krijgen. Deze raadslieden, op wie Zenobia, in de oogenblikken des gevaars tot lafhartigheit en laagheit vervallende, alle schuld wierp, en inzonderheid onze LONGINUS, aan wien de straks gemelde brief werd toegeschreven, moesten de geduchte uitwerkselen van Aurelians beleedigden hoogmoed ondervinden. De laatstgenoemde werd door den vergramden keizer, die daardoor zijne nagedachtenis voor eeuwig schandvlekte, met vele anderen ter dood veroordeeld. Het vooruitzigt dezer straffe sloeg zijnen heldhaftigen geest zoo weinig ter neder, dat hij, ter dood wordende geleid, degenen, die, met zijn onwaardig lot bewogen, hunne tranen niet weêrhouden konden, door zijne redenen zocht te vertroosten, en het gevelde vonnis met de grootste bedaardheit en standvastigheit onderging. Zoodanig een uiteinde had onze LONGINUS in het jaar 273 van onze jaartelling; een uiteinde, 't welk allezins deed blijken, dat de wijsbegeerte, waarmede hij zich in de school van Socrates en Plato gemeenzaam had gemaakt, niet slechts zijn verstand verlicht, maar ook zijnen geest met de edelste gevoelens en gezindheden vervuld had.

Op dit kort verslag van de verrigtingen en
lot-

lotgevallen van LONGINUS zal het niet ondienstig zijn, ten besluite nog een enkel woord omtrent zijn werk *over de Verhevenheid* te laten volgen.

Dat hetzelfde tot de voortreffelijkste werken over de redekunst behoort, welke uit de oudheid tot onzen tijd zijn bewaard gebleven, wordt door de eenparige getuigenis van alle mannen van geleerdheid en smaak bevestigd. Dié getuigenissen allen hier bij te brengen, achte ik noodeloos. Vele van dezelve vindt men bijeengezamd voor de uitgave van LONGINUS, door Tollius bezorgd, werwaarts wij onze lezers verwijzen. Ik wil echter hun het loffelijk oordeel van *Ruhnkenius*, een' man, die alleen voor velen gelden kan, niet onthouden. Dus schrijft die uitmuntende geleerde in zijne meermalen genoemde *Dissertatio Philologica* &c. pag. 20 & 21: „Hoe „groot, hoe ongeloofelijk eene kracht van zega „gen blinkt niet in zijn boekske *over de Ver- „hevenheid* uit? Gewisfelijk geen leeraar der „redkunst, geen *sophist* heeft immer iets wel „sprekenders geschreven of kunnen schrijven. „Van alle de Grieksche leeraren drukt LONGINUS „alleen, 't geen men weet, dat Cicero in zijne „boeken over de redekunst gedaan heeft, de „voorschriften, aan anderen gegeven, in zijn „schrijven uit en vormt hen niet minder door

„ zijne lesfen, dan door zijn voorbeeld, tot wel-
 „ sprekendheid. Bij de aanwijzing hoe men tot
 „ datgene, 't welk in redevoeringen verheven
 „ is, kan komen, is hij grootsch en verheft
 „ zich bijna tot de hoogdravendheid des treur-
 „ spels. Gelijk hij in zijne overbrengingen eene
 „ gelukkige stoutheid aan den dag legt, en het
 „ meest naar Plutarchus gelijkt, zoo is hij mis-
 „ schien in het opstapelen van dezelve te over-
 „ dadig, noch houdt daarbij zijne eigene voor-
 „ schriften genoeg in het oog. Van de ouden
 „ volgt hij, behalve anderen, voornamelijk Plato
 „ en Demosthenes na; en men moet in de le-
 „ zing dier schrijveren veel tijds gesleten heb-
 „ ben, om zijne schoonheden te kunnen gevoe-
 „ len”. — Hoe veel lofs intusfchen alle be-
 voegde regeren aan LONGINUS toezwaaijen, zijn
 er echter, die hem eenige onnaauwkeurigheid
 in de ontwikkeling en bewerking van zijn onder-
 werp verwijten. Doch dit verwijt berust alleen
 op eene, onzes achtens, verkeerde onderstelling
 omtrent het doel van onzen kunstregter met de
 vervaardiging van dit geschrift. Velen namelijk,
 en onder deze ook de Fransche vertaler van dit
 werk, zijn van gedachten, dat LONGINUS ten oog-
 merk heeft, daarin over datgene te handelen, 't
 welk in latere werken over de redekunst be-
 paaldelijk *het verhevene* genoemd wordt, of,
 zoo als *Boileau* zich uitdrukt, *over dat buiten-*

gewone en verwonderenswaardige, 't welk in redevoeringen treft, en oorzaak is, dat een werk den geest verheft, wegsleept en buiten zich zelve voert. Bij deze onderstelling is zeker de berisping van *Blair* (e) en anderen niet ongegrond, dat *LONGINUS* van zijn eigenlijk onderwerp is afgedwaald tot zaken, welke daarmede in geen onmiddellijk verband staan, en dat van de vijf bronnen, waaruit, volgens zijn zeggen, het verhevene ontstaat, alleen de twee eerstgenoemde, *stoutheid van gedachten* namelijk, en *het hartstogtelijke*, daarvoor te houden zijn, terwijl de drie overige, *het gepaste gebruik* namelijk *van figuren, deftigheid en edele zwier van uitdrukking* en *eene grootsche en verhevene zamenvoeging der woorden* met het eigenlijk gezegde verhevene weinig gemeens hebben. Dan, hoe zeer ook het doel van *LONGINUS* dit laatste in geen deele uitfluit, komt het mij echter, den doorgaanden inhoud van zijn geschrift raadplegende, met anderen voor, dat hij het woord *Verhevenheid* in eenen ruimeren zin opvat, en daaronder alles begrijpt, wat geacht kan worden tot de dusgenaamde *verhevene welsprekendheid* te behooren. Wanneer men dus het geschrift van onzen kunstregter als eene handleiding hiertoe

(e) Zie zijne *Lesen over de Redekunst en fraaije letteren*, I. D. bl. 93 en volg.

toe beschouwt, zullen de gemaakte aanmerkingen vervallen, en alle de opgegevene bronnen der verhevenheid zich, als gepast en tot zijn onderwerp behoorende, aan ons voordoen.

LON-

L O N G I N U S

OVER DE

V E R H E V E N H E I D.

I. H O O F D S T U K.

Over de onvolkomenheid van het werk van Cecilius over het Verhevene en de redenen dezer onvolkomenheid.

Gij herinnert u, mijn waardste Terentiaan, dat wij, te zamen het geschrift door Cecilius (a) over de Verhevenheid opgesteld, met aandacht lezende, beiden van oordeel waren, dat hetzelfde naar

(a) Deze Cecilius was een leeraar in de redekunst, geboortig van Calacta in Sicilië, die omtrent het begin onzer jaartellinge gebloed en te Rome met lof in de welsprekendheid onderwezen heeft. Hij heeft, behalve het werk over de Verhevenheid hier vermeld, verscheidene schriften opgesteld; doch van welke allen schier niets dan de titel bekend is. — Zie dezelve opgenoemd in eene aant. van *Toup* op *Longin.* p. 153 — 155.

naar de grootheid des onderwerps schraal en onbeduidend is, en, de gewigtigste zaken slechts even aanroerende, den lezeren weinig nuts kan aanbrengen; iets, naar 't welk een schrijver bovenal behoort te streven. Bovendien merkten wij op, dat Cecilius slechts ten deele voldaan heeft aan die vereischten, welke in iedere verhandeling over eenige kunst moeten plaats hebben. Immers behoort daartoe, vooreerst, dat men het onderwerp naar eisch verklare; ten andere, dat men de middelen aanwijze, door welke men zich eene kunst kan eigen maken; welk laatste, schoon het tweede in rang, nochtans als het eerste in belangrijkheid beschouwd moet worden. Nu tracht Cecilius ons, als onkundigen, den aard van het verhevene wel door eene menigte van voorbeelden te doen kennen; dan de aanwijzing der middelen, door welke wij onzen geest tot eenigen trap van verhevenheid kunnen opvoeren, heeft hij (om welke reden is mij onbekend) als noodeloos voorbijgegaan. Maar mischien is deze schrijver minder te berispen om het gebrekke van zijn werk, dan om de onderneming zelve en zijnen betoonden ijver te prijzen (*b*). — Door u aangefpoord, om ten uwen gevalle ook
iets

(*b*) Cecilius namelijk schijnt, volgens de aanmerking van Toup, het eerst over de verhevenheid geschreven te hebben.

iets over de Verhevenheid in het licht te geven, lust het ons te beproeven, of wij misschien iets mogten opgemerkt hebben, 't welk voor staatkundige en geregtelijke redenaars van nut kon wezen. Gij, mijn vriend! zult mij, gelijk uwē geëardheid medebrengt en uw pligt vordert, over elk gedeelte van dit werk uw oordeel zonder eenige verbloeming melden. Want te regt verklaarde een wijze onze gelijkheid aan de Goden daarin te bestaan: dat *wij weldadigheid oefenen en der waarheid hulde doen* (c). Daar ik tot u, mijn waardste, schrijve, die geen vreemdeling zijt in de wetenschappen, mag ik mij schier ontslagen achten van de verpligting, om vooraf met vele woorden te verklaren, dat het verhevene datgene is, 't welk in redevoeringen uitmunt en naast aan de volmaaktheid komt; en dat de voorname dichters en redenaars zich eeniglijk hierdoor den eersten rang verworven en hunnen roem onsterfelijk gemaakt hebben. Het verhevene namelijk strekt niet zoo zeer, om de toehoorders te overreden; maar, dat meer is, het brengt hen in

(c) *Pythagoras*, naar de getuigenis van *Elianus*. Zie zijne *variae Histor.* L. XII. C. 59, waar men het volgende leest: „*Pythagoras* heeft gezegd, dat *waarheid te spreken en weldadigheid te oefenen* de twee schoonste geschenken zijn, den menschen door de Goden medege-deeld, en hij heeft er bijgevoegd, dat het een en ander overeenkomst heeft met het bedrijf der Goden.”

in verrukking en voert hen als 't ware buiten zich zelve; en de werking van het verwondrenswaardige en verbazing wekkende is overal veel sterker dan van hetgeen tot overreding en vermaak is ingerigt. Meestal toch staat de werking van het laatste in onze eigene magt; dan het verhevene, met een onwederstaanbaar geweld werkende, maakt den toehoorder geheel aan zich onderworpen. De schranderheid der uitvinding en wijze schikking der zaken worden niet uit eene of twee plaatsen, maar uit den geheelen zamenhang der rede ter naauwernood voor ons zichtbaar; terwijl integendeel het verhevene, op zijnen tijd aangebragt, gelijk een bliksemstraal alles ter nedewerpt en op eens de gansche vereenigde kracht des redenaars vertoont. — Doch dit en 't geen ik verder van dien aard zou kunnen bijbrengen, is u, mijn waardste Terentiaan, door eene langdurige oefening zoo wel bekend, dat gij het aan anderen zoudt kunnen ontvouwen,

II. H O O F D S T U K.

Of het verhevene tot eene wetenschap kunne gebragt worden.

Bij den aanvang van ons werk staat ons te onderzoeken, of men de verhevenheid ook als eene kunst

kunst moge aanmerken, naardien sommigen meenen, dat zij, die daaromtrent eenige regelen willen voorschrijven, het spoor ten eenenmale bijster zijn. „ Het verhevene, zeggen zij, is eene „ gave der natuur, niet de vrucht van onder- „ wijzinge; de eenige weg, om tot hetzelfde te „ geraken, is, dat men daartoe door de natuur „ gevormd zij; en het werk der natuur wordt, „ huns oordeels, flechter en allezins krachteloos „ zer, wanneer de voorschriften der kunst hetzelfde als in een geraamte verkeerem.” — Doch ik ben verzekerd, dat men van het tegendeel zal overtuigd worden, wanneer men in aanmerking neemt, dat de natuur, offchoon in hartsotgtelijke en verhevene redevoeringen zich zelve grootendeels ten rigtsnoer zijnde, zich nogtans niet geheel door het toeval laat besturen en alle regelen volstrektelijk verwerpt. Zij is, wel is waar, het eerste en oorspronkelijke beginfel, waaruit al het verhevene geboren wordt; doch dit neemt de geschiktheid der kunst niet weg, om ons te leeren, in hoe verre en bij welke gelegenheid wij het verhevene te bezigen hebben; dit neemt niet weg, dat zij ons in hetzelfde kan oefenen, en het beste gebruik daarvan leeren maken. Gelijk schepen, zonder bestuurder, zonder genoegzamen ballast aan zich zelve overgelaten, in groot gevaar zijn van te vergaan, zoo ook is het gevaarlijk het verhevene eenig-

B....

lijk

lijk aan zijne eigene vaart en blinde stoutheid over te laten (a); want, moet het meermalen door een' prikkel worden aangezet, even dikwijls heeft het noodig door eenen breidel bedwongen te worden. Hetgeen Demosthenes omtrent het menschelijke leven in 't algemeen zegt, dat het eerste van alle goederen het geluk is; het tweede, 't welk van geene mindere waarde te achten is, beleid, bij welks gemis ook het eerste voor den mensch verloren gaat, hetzelfde kunnen wij ook van redevoeringen zeggen, dat namelijk de natuur in dezelve de plaats des geluks, de kunst die van het beleid inneemt. Ja zelfs ('t geen, als het voornaamste, hier vooral in aanmerking verdient te

(a) Wij hebben hier, op gezag van beroemde uitleggers, het een en ander bijgevoegd, 't welk in den Griekschen tekst, die blijkbaar verminkt is, niet gevonden wordt. De vergelijking namelijk is daarin niet volledig uitgedrukt, komende het woord *schepen*, en het tweede lid der vergelijkinge zoo niet in denzelfden voor. Het laatste echter wordt in sommige handschriften gevonden. De gemaakte tusschenvoeging prijst zich niet alleen aan door den meerderen samenhang en gemakkelijker afloop, dien de rede van LONGINUS daardoor erlangt, maar wordt ook eenigermate bevestigd uit eene plaats van Plato, waarop onze schrijver, naar de meening der geleerden, het oog heeft gehad. De bedoelde plaats komt voor in de zamenpraak, *Theëtetus* genaamd, en luidt aldus: „Zij, die vlug, schrandere en sterk van geheugen zijn, worden ook doorgaans ligtelijk en als met eenen sprong tot gramschap vervoerd, met geene mindere vaart dan ongeballaste schepen.”

te komen) dat er eenige dingen in de welsprekendheid zijn, welke alleen van de natuur afhangen, is niets dan de kunst in staat ons te leeren. Indien de bcrisper van hen, die nuttige voorschriften mededeelen, de bijgebragte redenen, elk op zich zelve, volgens mijn verzoek, aandachtig overweegt, zal hij, vertrouw ik, mijne voorgenomene verhandeling niet langer als overtollig en nutteloos aanmerken.

III. H O O F D S T U K.

Over ijdele opgezwollenheid, het kinderachtige en verkeerd hartstogtelijke.

.....
 (a)

„ (Ik zal mij wel weten te wreken) schoon zij
 „ ook de grootste vlam der haardstede mogten
 „ uit-

(a) Het begin van dit Hoofdstuk, behelzende waarschijnlijk eene algemeene inleiding tot de volgende afzonderlijke verhandeling der gebreken, die tegen de verhevenheid overstaan, is verloren geraakt. De aanhaling uit een' oud' treurspeldichter, waarmede hetzelfde thans begint, is insgelijks onvolkomen, zoo als blijkt uit sommige uitdrukkingen, door LONGINUS gegispt, welke in de voorhanden zijnde regelen niet gevonden worden. —

B 2 Voorts

„ dooven. — Want, zoo ik slechts één vonkje
 „ daarop zie tintelen, zal ik met geweldig ge-
 „ blaas eene vlecht van vlammen, als een he-
 „ vige stroom voortgestuwd, op het huis doen
 „ nederstorten, hetzelfde in brand zetten en ge-
 „ heel in kolen leggen. — Nu heb ik den hoog-
 „ sten toon nog niet geblazen.” Deze voorstel-
 lingen zijn niet verheven, gelijk aan het treur-
 spel past, maar opgezwollen; als *vlechten van*
vlammen; ten hemel toe uitbraken; het invoe-
 ren van *Boreas in de gedaante van een' fluit-*
speler, en 't geen er verder volgt. De uitdruk-
 king in dezelve is duister, de beelden zijn meer
 verward, dan ontzettend; en, wanneer men elk
 dezer gezegden bij het licht eener gezonde oor-
 deel-

Voorts wete men, dat deze verzen, volgens eene zeer
 waarschijnlijke gissing der geleerden, uit een verloren
 treurspel van Eschylus, *Orithyia* genaamd, genaamd,
 ontleend zijn. Zie de aantekening van *Ruhnkenius* op
 deze plaats, in de uitgave van *Toup*. — Het aangehaal-
 de is dan de taal van Boreas, vergramd op Erechtheus, die
 hem zijne dochter geweigerd had, en uit dien hoofde
 dreigende, deszelfs paleis in brand te zullen steken: *schoon*
zij ook de grootste vlam der haardstede mogten uitdooven;
 volgens eene verandering van *Muschgrave*, door *Ruhn-*
kenius medegedeeld en goedgekeurd, van wien wij nog
 eene tweede verandering in den volgenden regel hebben
 overgenomen. Doch deze veranderingen en de gansche
 inhoud der rede zijn niet hooger dan als gissingen op
 te geven.

deelkunde beschouwt, zal het verschrikkelijke, 't welk zij in den eersten opslag schenen te behelzen, weldra verdwijnen, en een voorwerp van bespottinge worden. Is nu in een treurspel, 't welk uit zijnen aard eene groote hoogdravendheid van stijl toelaat, het opgezwollene geenszins te dulden, zoo zal hetzelfde in schriften, niet enkel tot vermaak ingerigt, naauwelijks eenige verschooning kunnen vinden. Van daar ook verwekken de woorden van Gorgias (*b*), den Leontiner, een algemeen gelach, wanneer hij Xerxes *den Jupiter der Perzen* en de *gieren bezielde graven* noemt. Evencens is het met sommige uitdrukkingen van Callisthenes (*c*) gelegen, welke niet verheven, maar winderig zijn; en nog meer met de voortbrengfelen van Clitar-chus

(*b*) *Gorgias*, van Leontium in Sicilie geboortig, heeft te Athene de redekunst geleeraard, en wordt als de vader der dusgenaamde *Sophisten* aangemerkt. Hij was een tijdgenoot van Plato, die hem in eene zamenpraak, welke zijn naam draagt, heeft doorgehaald. Van zijne schriften, in welke doorgaans een winderige en opgesmukte stijl schijnt geheerscht te hebben, is niets tot onze tijden bewaard gebleven.

(*c*) *Callisthenes*, geboortig van Olynthus, eene stad van Macedonie, en vermaagschapt aan Aristoteles, door wien hij Alexander, naar Azie reizende, werd aanbevolen, heeft zich als wijsgeer en geschiedschrijver beroemd gemaakt. Zijne schriften zijn verloren.

chus (*d*). Deze toch is geheel een beuzelachtig en gezwollen schrijver, die, gelijk Sophocles ergens zegt, wel *eene groote fluit blaast, doch zonder mondbreidel te gebruiken* (*e*). Van gelijk-

(*d*) *Clitarchus*, een Grieksch geschiedschrijver, die Alexander op zijne togten vergezeld heeft. De oordeelvelling van LONGINUS over hem komt overeen met die van Cicero, die van een' beuzelachtig' schrijver zegt, dat hij van de Grieksche schrijveren Clitarchus alleen schijnt gelezen te hebben. Zie *de Leg.* L. I. C. 20. Ook bewijst eene plaats door *Demetrius Phalereus, de Elocut.* §. 304 bijgebragt, de regtmaticheid der berisping van LONGINUS. Aldaar zegt hij, sprekende van een dier-tje, 't welk tot het geslacht der bijen behoort, „ dat het de bergen afweidt, en op de holle eiken aanvliegt.”

(*e*) De fluit der Ouden was veel grooter, dan de onze, hebbende een geluid, weinig verschillende van dat eener trompet. Zij, die daarop speelden, bedienden zich doorgaans van eenen mondbreidel, welke van achteren vastgemaakt, en door een' anderen band, langs de ooren boven het hoofd zamenloopende, voor afglijden bewaard werd. Deze mondbreidel, in welks voorste gedeelte eene opening was, door welke de fluit aan den mond gebragt werd, had een dubbel nut. Vooreerst diende dezelve, om te verhoeden, dat de lip scheurde; ten andere, om het geluid te matigen en te veraangenamen, — Verder wete men, dat in den gewonen Griekschen tekst niet van eene *groote*, maar van eene *kleine* fluit gesproken wordt; doch wij hebben de verbetering van de *g*-achtste uitleggers van LONGINUS gevolgd, dit uit Cicero's brieven aan Atticus (*Lib. II. Ep. 16.*), alwaar de plaats van Sophocles in haar geheel voorkomt, het onkenningswoordje in den tekst hebben ingelascht.

lijken aard zijn ook de werken van Amphicrates (*f*) Hegesias (*g*) en Matris (*h*); dikwerf toch, wanneer zij zelve in geestvervoering wanen te zijn, beuzelen zij als kinderen, in stede van door eene goddelijke aandrift bezielde te wezen. In der daad de opgezwollenheid schijnt tot die gebreken te behooren, voor welke men zich het bezwaarlijkst wachten kan; allen toch, die hoogdravend willen zijn, en de blaam van zwakheid en droogheid trachten te vermijden, vervallen, ik weet niet hoe, als van zelve tot dit gebrek, zich verlatende op het bekende zeggen:

Het is een grootfche val te vallen uit den hoogen.

Niet te min is opgezwollenheid, zoo wel in redevoeringen, als in ligchamen, een wezenlijk gebrek, als welke alleen eene ijdele en bedriegelijke vertooning maakt, en dikwerf eene geheel tegenftrijdige werking heeft met die, welke

(*f*) *Amphicrates*, een Atheensch Sophist, wiens boek *over beroemde mannen* door sommige schrijvers der oudheid vermeld wordt.

(*g*) *Hegesias*, door sommigen een leeraar der redekunst, door anderen een Sophist genoemd, wordt ook door Dionysius den Halicarnasser, in zijn geschrift *over de zamenstelling der woorden*, en door Cicero, in zijnen *Brutus*, Cap. 83, van winderigheid beschuldigd.

(*h*) *Matris*, van Thebe, eene stad van Beotien in Griekenland, afkomstig, heeft eene *Lofpraak van Hercules* geschreven.

ke men zich voorstelde; want, gelijk het spreekwoord zegt, *niets is drooger dan een waterzuchtige*.

Gelijk de opgezwollenheid boven het verhevene wil opklimmen, zoo is integendeel het *kinderachtige* daarmede geheel strijdig. Dit toch is geheel iets laags, verradende eene kleine ziel, en in waarheid het onedelste van alle gebreken. Maar wat is dan het kinderachtige? niets anders dan eene schoolsche gedachte, welke door eene te moeilijke en gezochte bearbeiding laf wordt. Men ontmoet dit gebrek bij hen, die, iets uitstekends en bewerkts, en vooral die, iets aange-naams willende voortbrengen, tot het beuzelachtige en gemaakte vervallen.

Nog een derde gebrek, na grenzende aan het voorgemelde, heeft zijn opzigt tot het hartstogtelijke, en wordt door Theodorus (*i*) eene *kwa-lijk gepaste woede* genoemd. Dit gebrek heeft plaats, wanneer een redenaar hartstogtelijk wordt
daar,

(*i*) Welken *Theodorus* (want men vindt verscheidene schrijvers van dien naam bij de ouden vermeld) LONGINUS hier bedoelt, is onzeker. Niet onwaarschijnlijk is het gevoelen van een' zijner geleerde uitleggeren, dat hij het oog gehad heeft op *Theodorus*, van Gadara, eene stad van Celosyrien, afkomstig, die op het eiland Rhodus de redekunst geleeraard heeft, en wien de keizer Tiberius, bij zijn verblijf op dat eiland, volgens getuigenis van Quintiliaan, vlijtig gehoord heeft.

daar, waar het onderwerp zulks niet vereischt, of het hartstogtelijke sterker maakt, dan de aard der zaken gedooft. Sommigen toch worden dikwerf, als in dronkenschap, tot zekere hartstogten weggesleept, welke niet uit het onderwerp voortspruiten, maar hun eigen en uit de scholen ontleend zijn. Van daar, dat zij zich in de oogen hunner behoorden, die geenen hartstogt gevoelen, besportelijk maken, als die onder be daarden razen. Maar voor het hartstogtelijke hebben wij eene andere plaats bestemd.

IV. H O O F D S T U K.

Over den laffen stijl.

Van het tweede der door ons genoemde gebreken (ik bedoel het laffe) is Timeus (a) vol,

(a) *Timeus*, een Siciliaan van afkomst, heeft gebloeiden tijde van Agathocles, koning van Sicilie, omtrent 300 jaren voor C., en zich door verscheidene geschiedkundige werken beroemd gemaakt. Om zijne kwaadspreekende heid heeft hij den bijnaam van *ἰκτιρματός*, d. i. *berisper* gekregen. PLUTARCHUS, in het Leven van *Alexander*, brengt een zeggen van hem bij, 't welk zeker ten uiterste laf is. Van de vernieling van Dianaas tempel door geenen brand sprekende, zeide hij, *dat het geen wonder*

B 5

was,

vol, een voor het overige uitnemend schrijver, niet zelden tot het verhevene opklimmende, vol geleerdheid, en rijk van denkbelden; maar die, een streng gisper zijnde van de gebreken van anderen, voor zijne eigene blind was, en door zijne zucht, om altijd nieuwe gedachten voort te brengen, dikwerf tot het volflagen kinderachtige vervalt. Ik zal, tot bevestiging, slechts één of twee voorbeelden uit zijne schriften bijbrengen, naardien Cecilius de meeste vóór mij heeft aangevoerd. Alexander den Grooten willende prijzen, zegt hij van dezen; *dat hij niet zoo vele jaren met het veroveren van geheel Azie heeft toegebracht, als Isocrates met het opstellen zijner panegyrische redevoering over den oor-*

was, dat die was afgebrand, daar Diana op dien stond, bij Alexanders geboorte, met het werk der verlossinge bezig was. Diana namelijk werd, onder den naam van Lucina, als de schutsgodin der zwangere vrouwen aangeroepen. — Dat Timeus echter, over 't geheel, als schrijver, groote verdiensten had, blijkt, zoo uit het geen LONGINUS tot zijnen lof vermeldt, als uit de gunstige getuigenis, welke Cicero van hem geeft, *de Orat. L. II. C. 14.* „Minimus natu horum omnium Timæus, quantum autem judicare possum, longe eruditissimus, & rerum copia & sententiarum varietate abundantissimus, & ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit, sed nullum usum forensesem.” — Zie voorts VOSSIUS *de Historicis Graecis, L. I. C. 12.*

oorlog, tegen de Perzen te voeren. Waarlijk eene verwonderenswaardige vergelijking van den Macedonischen koning met den Atheenschen redenaar. Zoo is het dan blijkbaar, o Timeus, dat de Lacedemoniers verre in dapperheid bij Isocrates achterstaan, naardien de eersten, niet dan na eenen oorlog van dertig jaren, Mesfene hebben ingenomen, de laatste daarentegen slechts tien jaren over het opstellen van zijne panegyrische redevoering heeft toegebracht. En wat meent gij, dat hij van de Atheners, in Sicilie verflagen, zegt? „ dat zij, de Godheid van Mercurius beledigd, en zijne standbeelden geschonden hebbende, die nederlaag tot straffe hunner goddeloosheid geleden hebben; eene nederlaag, voornamelijk bewerkt door een' man, die de geschondene Godheid tot stamvader had, Hermocrates namelijk, den zoon van Hermon (b).” — Dit lezende, bevreemdte het mij, mijn waardste Terentiaan, dat hij ook niet omtrent den dwingeland Dionysius schrijft: „ naardien hij de Goden Jupiter, en Hercules beledigd

(b) Het is bekend, dat Mercurius in het Grieksch den naam van *Ερμης* draagt. Het geheele verzietsel van het beledigen van Mercurius door de Atheners, en de wraak, door dezen daarover genomen, rust derhalve eeniglijk op de gelijkheid van den naam des Siciliaanschen veldheers, Hermocrates, met den Grieksch van Mercurius.

digd heeft, hebben Dion en Heraclides hem van het rijksg gebied ontzet (c).” — Doch, wat berisp ik in dezen Timeus, daar ook die helden der Oudheid, Xenophon en Plato, hoewel uit de school van Socrates voortgekomen, zich zelven echter somtijds in zoo verre vergeten, dat zij tot het heuzelachtige vervallen? De eerste schrijft in zijn boek *over het gemeenebest der Lacedaemoniers* het volgende; „ Gij kunt hunne stem „ even weinig hooren, als die van steenen, hun „ ne oogen even weinig ronddraaijen, als die „ van koperen standbeelden, en zoudt hen voor „ schaamachtiger houden, dan de *maagden* zel „ ve, welke in de *oogen* zijn (d).” Amphicra-

(c) Met toespeling namelijk op de Grieksche namen van Jupiter en Hercules, Ζεύς, Διός en Ἡρακλῆς.

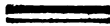
(d) Om dit te verstaan, wete men, dat het Grieksche woord κόρη, eene *maagd*, en den *appel van het oog* beteekent. Op deze tweederhande beteekenis zinspelende, noemt Xenophon hier de *oogappels* τὰς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς παρβίους. Wij moeten voorts nog melden, dat in de tegenwoordige handschriften en uitgaven van Xenophon voor ὀφθαλμοῖς gelezen wordt θαλάμους, waardoor de gansche berisping van LONGINUS zou vervallen. Sommige uitleggers hebben uit dien hoofde gemeend, dat onze schrijver, de plaats van Xenophon, of uit zijn geheugen, of uit gebrekkige handschriften, hebbende bijgebracht, hem verkeerdelijk een zoo laf gezegde heeft opgedrongen. Maar is het niet hoogst onwaar-schijnlijk, dat LONGINUS in de berisping van eenen schrijver, wien hij zoo groote hoogachting toedroeg, dus achteloos zou zijn te werk

crates, niet Xenophon, voegde het onze oogappels *schaamachtige maagden* te noemen. En hoe, bidde ik u, zal men aller oogappels, zonder onderscheid, voor *schaamachtig* houden, daar de onbeschaamdheid van sommigen zich nergens duidelijker vertoont, dan in hunne oogèn? Bekend is het geen Homerus iemand tot een' schaamteloos doen zeggen: „o door wijn bezwaarde, die oogèn hebt aan die van eenen hond gelijk.” — Timeus, op het bijgebragte, als op een roofgoed, aanvallende, heeft Xenophon zelfs niet in het bezit van een zoo laf gezegde willen laten; want hij zegt ergens omtrent Agathocles, „dat hij zijne nicht, aan een' „ander ten huwelijk gegeven, den derden dag „na deszelfs voltrekking heeft weggevoerd. Wie „(vervolgt hij) zou dit gedaan hebben, die in „zijne oogèn *maagden*, geene *hoeren* had?” —

En

werk gegaan? Bovendien wordt de lezing van *ὀφθαλμοῖς* in Xenophon, volgens de aantekening van Ruhnkenius op deze plaats, bevestigd door de getuigenis van *Stobaeus*, bij wien, in de gewone uitgaven, wel de lezing van *θαλάμοις*, doch die van *ὀφθαλμοῖς* in de handschriften der gewezen koninklijke Bibliotheek van Parijs gevonden wordt, welke door de Groot vergeleken zijn. Voorts brengt de straks genoemde geleerde nog eene plaats bij van Arateus Cappadox, een' geneeskundig' schrijver van 1ste of 2de Eeuw, uit welke blijkt, dat hij in Xenophon hetzelfde woord gelezen heeft als LONGINUS.

En wat zullen wij van den anders goddelijken Plato zeggen, wanneer hij, van schrijftafelen sprekende, zich in dezer voege uitdrukt: „Zij zullen de cipresenhouten gedenkteekenen, na dezelve beschreven te hebben, in de tempelen nederleggen.” Op eene andere plaats zegt hij: „Om, trent de muren zou ik, o Megillus, het met „Sparta eens wezen, dat wij dezelve, op den „grond nederliggende, laten slapen, en niet „weder opwekken.” — Nabij aan het laffe komt insgelijks het zeggen van Herodotus, bij 't welk hij schoone vrouwen *droefheden der oogen* noemt. Doch hiervoor is eenige verschooning te vinden; want het zijn barbaren en dronkenen, die dit bij hem zeggen: maar, ook bij de invoering van zulke personen, past het niet, zich door de blaam van beuzelachtigheid voor eeuwig te schandvlekken.

V. H O O F D S T U K.

Over den oorsprong der boven verhandelde gebreken.

Alle deze gebreken, met deftigheid van stijl zoo ten eenenmale strijdig, hebben een' gemeenen oorsprong, de al te groote zucht namelijk, om nieuwe gedachten voort te brengen, welke
voor-

vooral de razernij is der hedendaagsche schrijveren. Want gemeenlijk ontspringen de gebreken schier uit dezelfde bronnen, waaruit het goede zijnen oorsprong neemt. Zoo wordt de voortreffelijkheid van een opstel uit de sieraden der voordragt, het verhevene, en bevallige geboren; maar deze zelfde dingen zijn dikwijls de oorzaak en het beginsel van het tegendeel. Van dien aard zijn de veranderingen der getalen, de vergrootingen en vermenigvuldigingen; van welker gebruik wij in 't vervolg het gevaarlijke zullen aantoonen. Het is uit dien hoofde thans noodzakelijk te onderzoeken en voor te dragen, op welk eene wijze wij de gebreken, aan het verhevene grenzende, vermijden kunnen.

VI. HOOFDSTUK.

Over het moeilijke, om ware verhevenheid te kennen en te beoordeelen.

Wij zullen de geschetste gebreken vermijden kunnen, wanneer wij ons eene gezuiverde kennis van het verhevene verworven, en tot een juist oordeel daarover in staat gesteld zullen hebben. Dit echter is geenszins eene gemakkelijke zaak. Want de beoordeeling van schriften is de laatste vrucht

vrucht eener langdurige oefening. Doch laat ons zien, of wij niet misfchien, met behulp van de voorschriften der kunst, daartoe geraken kunnen.

VII. HOOFDSTUK.

Over de middelen, door welke men tot de kennis van het verhevene geraken kan.

Gij moet weten, mijn waardste, dat, gelijk in het gemeene leven niets voor groot gehouden wordt, welks verachting grootheid van ziel aanduidt, zoo ook hetzelfde met opzigt tot redevoeringen en andere schriften plaats heeft. Rijkdommen, eerambrten, waardigheden, heerschappijen en alle verdere goederen, welke niets dan eene ijdele rooneelpracht bezitten, kunnen in het oog des wijzen nimmer uitstekende goederen schijnen, als welke te verachten zelf geen middelmatig goed is: immers verwekken derzelve bezitters mindere bewondering dan zij, die, in het bezit daarvan geraken kunnende, dezelve uit grootmoedigheid versmaden. Op gelijke wijze moet men over het verhevene in dichtstukken en redevoeringen oordeelen, en toezien, of sommige gedeelten van dezelve ook eene ijdele vertoonning van grootheid hebben, ontstaande uit de
bij-

bijvoeging van ontijdige en ongepaste versierfelen, welke, bij eene nauwkeurige beschouwing en ontwikkeling, niet dan wind blijken te zijn, zoodat dezelve te verachten meer edelen smaak aanden dag legge, dan die te bewonderen: natuurlijk toch word onze geest door ware verhevenheid in de hoogte opgevoerd, en, zich moediglijk verheffende, wordt hij met blijdschap vervuld; en juicht zich inwendig toe, als had hij zelf het gehoorde voortgebragt. Wanneer dan een oordeelkundig en in de welsprekendheid geoefend man door eene plaats, welke hij meermalen hoorde, zijne ziel niet tot hooge gevoelens en gewaarwordingen voelt opgevoerd, noch meer, dan de redenaar uitdrukte, voor eigen nadenken vindt overgelaten, maar integendeel het in schijn verhevene, bij nadcr. onderzoek, ziet dalen, dan voorzeker verdient dat gene, 't welk na het hooren geenen indruk achterlaat, geenszins als waarlijk verheven te worden aangemerkt. Dat alleen toch mag dien naam naar waarheid dragen, 't welk ruime stof tot nadenken oplevert, welks werking het moeilijk; of liever onmogelijk valt te wederstaan, en welks indruk sterk en onuitwischaar is. In 't algemeen moogt gij die plaatsen als echt en waarlijk verheven aanmerken, welke altijd en aan allen behagen. Immers, wanneer menschen, in zeden, levenswijze, neigingen, leeftijd en spraak

C

ver-

verschillende, over dezelfde plaats een gelijk oordeel vellen, dan voorzeker stelt deze eenparigheid van oordeelvelling, welke men bij de overeenstemming van vele ongelijkluidende klanken vergelijken kan, het buiten allen twijfel, dat datgene, 't welk eene zoo algemeene bewondering verwekt, dezelve met der daad verdient.

VIII. HOOFDSTUK.

Aanwijzing der vijf bronnen, uit welke het verhevene ontspringt.

De vruchtbaarste bronnen der verhevenheid zijn vijf in getal, welke allen de gave der welsprekendheid, zonder welke er niets verhevens zijn kan, ten gemeenen grondslag hebben. De eerste en voornaamste dier bronnen, gelijk wij ook in onze uitleggingen over *Xenophon* te kennen gaven, is een gelukkige overvloed van edele en verhevene gedachten; de tweede het sterk hartstogtelijke, geschikt om den lezer of hoorder in geestvervoering te brengen. Deze beide eerste bronnen der verhevenheid hebben haren oorsprong voornamelijk in de natuur; de overige worden insgelijks door de kunst geopend. Hiertoe behooren het gepaste gebruik der figuren, welke

in

in twee foorten onderscheiden zijn, die der gedachten namelijk, en der woorden; *destigheid en edele zwier van uitdrukking*, welker deelen wederom zijn het gebruik van uitgezochte woorden en eene *tropische* en bewerkte voordragt; voorts (en deze is de vijfde bron van het verhevene; welke alle de eerstgenoemde besluit) *eene groot-sche en verhevene zamenvoeging der woorden*. Laat ons nu zien; wat elk dezer nu aangewezenne oorzaken der verhevenheid in zich bevatte. Vooraf echter moeten wij aanmerken, dat Cecilius sommige van deze vijf verdeelingen, en onder deze het hartstogtelijke heeft overgeslagen. Indien hij dit gedaan heeft, wijl hij het hartstogtelijke en verhevene als een beschouwde en van oordeel was; dat het eene met het andere onafscheidelijk verbonden is; zoo is hij het spoor ganschelijk bijster. Want er worden sommige hartstogten gevonden, die van het verhevene verwijderd en laag zijn, als gejammer, droefheid, vrees; daarentegen zijn er vele verhevene plaatsen, in welke niets hartstogtelijks voorkomt, gelijk, behalve duizend andere, dat stoute zeggen van den Dichter (a) omtrent de Aloïden (b):

Door

(a) *Homerus, Odyss. L. XI. v. 320.*

(b) De Heidenfche fabelleer doet ons deze Aloïden kennen, als hunnen naam voerend naar hunn' voedstervader Aloëus, een' rets en zoon van Titan en de Aarde,

C 2

uit

Door de Oefa op d'Olymp, op de Oefa Pelion
Te staaplen, zochten zij den hemel te beklimmen:

en het nog grootere, 't welk hij daarop ter-
stond laat volgen:

Zij hadden 't ook volbragt.

Zoo ook behelzen lofredenen en al zulke rede-
voeringen, welke tot praal en schitterend ver-
toon zijn opgesteld, wel alomme veel, dat
grootsch en verheven is, doch zijn meestal van
hartstogt geheel ontbloot: weshalve ook harts-
togtelijke redenaars het minst voor lofredenen,
en lofredenaars wederom het minst voor het
hartstogtelijke geschikt zijn. Doch, zoo integen-
deel Cecilius gemeend heeft, dat het hartstogte-
lijke nimmer iets tot het verhevene kan bijdra-
gen, en uit dien hoofde hetzelve geene melding
waardig heeft gekeurd, zoo heeft hij zich in
zijne meening gansch en al bedrogen; want ik
durf

uit wiens echtgenoot Iphidemia, door Neptunus ver-
kracht, zij geboren werden. Zelve heetten zij Otus en
Ephialtes. Volgens dezelfde fabelleer groeiden zij jaar-
lijks eene el in de breedte en twee ellen in de lengte.
Negen jaren oud zijnde, namen zij deel aan den strijd
der reuzen tegen de Goden; doch sneuvelden door de
list van Diana, die, zich, in de gedaante van eene hin-
de, tusschen beiden stellende, den een' door de pijlen
des anderen deed omkomen. Zie *Apollodori Bibliotheca*
L. I.

durf gerustelijk verzekeren, dat niets de rede meer verheft, dan een edele hartstogt, ter regter plaats aangebragt, als welke eene zekere hemelsche woede en geestdrift inblaast en de schriften met een goddelijk vuur bezielt,

IX. HOOFDSTUK.

Over de verhevenheid der gedachten.

Naardien het eerstgenoemde, het verhevene namelijk der gedachten, de voornaamste plaats bekleedt, zoo behoort men, offchoon dit meer eené gave der natuur, dan door oefening te verkrijgen is, zijne ziel, zoo veel mogelijk, tot grootfche gedachten op te voeren, en dezelve altijd van eené edele verhevenheid als 't ware zwanger te doen gaan. Op wat wijze, vraagt men, kan dit geschieden? Ik heb reeds bij eene andere gelegenheid gezegd, dat zulk eene verhevenheid de weérklank eener groote ziele is. Van daar ook wordt somwijlen de enkele gedachte, niet door woorden uitgedrukt, om hare grootmoedigheid bewonderd, als het stilzwygen van Ajax in het boek der schimmen (a), 't welk in waarheid grootsch

(a) De gedichten van Homerus waren oondtijds in zekere afdeelingen, *Rhapsodiën* genaamd, verdeeld, waar

grootsch en verhevener is, dan immer woorden zijn kunnen. — Het is dan in de eerste plaats volstrekt noodzakelijk, datgene te verklaren, waaruit de verhevenheid haren oorsprong neemt. De echte redenaar namelijk moet geene lage noch onedele denkwijze hebben. Immers is het onmogelijk, dat hij, die zijn geheele leven door kleine en den vrijen man onwaardige gedachten koestert, zich met onedele en slaafsche voorwerpen bezig houdt, iets voortbrengt, dat bewondering verdiene en waardig zij de eeuwen te verduren. Daarentegen moeten natuurlijk de redenen van hen, wier gedachten grootsch en edel zijn, het kenmerk dier verhevenheid dragen. Van daar ook valt het verhevene het meest in hen, die het

van elk een' titel voerde, van den inhoud ontleend. Zoo werd dat gedeelte van de *Odyssea*, waarin de reis van Ulysses naar de onderaardsche rijken beschreven wordt, *nekta* of *νεκταριον*, d. i. *boek der schimmen* genoemd. De hier bedoelde plaats komt, naar de tegenwoordige verdeling, voor in het XI. B. der *Odyssea*, v: 562. Ulysses, de onderaardsche rijken doorwandellende, ontmoet aldaar de schim van Ajax, wien hij te voren door list de wapenen van Achilles, deszelfs regmatig erfdeel, ontvreemd had, en spreekt hem met eene zeer vleijende rede aan, hem verzoekende, dat hij zijne gramschap late varen. Maar Ajax, zich niet verwaardigende hem te antwoorden, gaat hem stilzwijgend voorbij. Men zie de vertaling der geheele plaats in de *Najaarsbladen van BILDERDIJK*, I. D., bl. 45 en 46.

het grootst van ziel zijn. Hij toch, die aan Parmenio, zeggende: „Ik zou er mede voldaan zijn (b), indien ik Alexander was:” ten antwoord gaf: „ook ik voorzeker, indien ik Parmenio was:” — hij legt de verhevenheid zijner ziele aan den dag. Desgelijks duidt de afstand van den hemel tot de aarde in het bekende vers:

Zij heeft haar' voet op de aard', haar' schedel in de wolken (c);

de hooge vlugt van Homerus geest aan; en men mag dit zeggen met geen minder regt de maat des dichters dan die der Tweedragt noemen. Hoogst ongelijk hieraan is het zeggen van Hesiodus omtrent de droefheid, indien men het dichtstuk, getiteld *het schild van Hercules*, aan dezen dichter moet toekennen;

Uit hare neusgaten vloeyde een walgelijk vocht,

Hij

(b) Het volgend gedeelte van den Griekschentekst, met insluiting van den dichtregel van Homerus, in de handschriften van Longinus verloren geraakt, is door een' zijner geleerde uitleggers uit Plutarchus en Homerus op deze wijze zeer wel ingevuld. — De woordwisfeling van Alexander en Parmenio betreft de vredesvoorwaarden, door Darius aan den eersten voorgesteld, en komt voor in het *leven van Alexander door Plutarchus*. Zie de Nederduitsche vertaling van *Plutarchus* door de Hoogleeraren WASSENBERGH en BOSSCHA, IX, D., bl. 122.

(c) De bedoelde beschrijving der Tweedragt komt voor in de *Ilias* van *Homerus*, IV, B., v: 443.

Hij toch heeft het beeld niet verschrikkelijk,
maar hatelijk gemaakt. Hoe zeer daarentegen ver-
groot Homerus alles, wat tot de Goden betrek-
king heeft!

Zoo groot een luchtruimt' hij, die, op een rots gezeten,
De graauwe zee aanfchouwt, kan met zijne oogen meten,
Zoo groot een' sprong ook doen de paarden van de Goôn (d).

De ruimte der wereld is de maatstaf, waarmede
hij die van hunnen sprong afmeet. Wie zou dan
niet met regt, bij zulk eene vergrooiting, zeg-
gen, dat, indien de paarden der Goden andermaal
een' dergelyken sprong doen, zij in de wereld
geene plaats meer vinden zullen? Niet minder ver-
heven zijn de beelden, waarmede hij den strijd
der Goden afmaakt.

De hemel daverde, de Olympus beefde er van (e),

en elders:

Der schimmen bleeke vorst, door bangen schrik beroerd,
Sprong van zijn' zetel op, en sloeg luidkeels aan 't krijten,
Dat vorst Neptunus de aard' zou met zijn' drietand splijten,
En stellen zijn gebied, afschuwlijk zelfs voor Goôn,
Aan de oogen van den mensch en hemelling ten toon (f).

Gij ziet, mijn vriend, hoe door het splijten der
aar-

(d) *H. L. V. v. 770. & seqq.*

(e) *H. L. XXI. v. 388.*

(f) *H. L. XX, v. 61. & seqq.*

aarde in hare binnenste deelen, het ontbloot worden van den Tartarus, en de gedreigde omkeering en uiteenrukking der geheele wereld, alles tevens, hemel, afgrond, al wat sterfelijk en onsterfelijk is, bij dezen strijd in beweging en gevaar kome. Doch deze voorstellingen zijn wel schrikbarend, maar te gelijk, zoo zij niet in een' leenspreukigen zin worden opgevat, godlasterlijk en in allen deele strijdig met het betamelijke. Mijns achtens toch heeft Homerus, wanneer hij van der Goden wonden, oproerigheden, straffen, tranen, boeijen en allerlei soort van kwalen en onheilen gewaagt, de menschen, die den Trojaanschen oorlog hebben bijgewoond, zoo veel in hem was, tot Goden, en de Goden tot menschen, of liever tot nog ellendiger wezens dan deze gemaakt. Wij immers hebben, ongelukkig zijnde, eene haven in den dood; doch der Goden ongeluk, niet hunne natuur, heeft hij onsterfelijk gemaakt. Veel beter, dan zijne schildering van den strijd der Goden, zijn die plaatsen, alwaar hij de Godheid in hare ware gedaante, als zuiver, verheven en onbesmet, voorstelt. Van dien aard, bij voorbeeld, is het grootfche zeggen omtrent Neptunus, door velen vóór ons bijgebracht (g).

De

(g) *H. L. XIII. v. 18 & 19.*

C 5

De vloot der Grieken beeft met Trojes strijdbre wallen;
't Gebergte davert en het woud dreigt neêr te vallen,
Waar de achtbre watervorst zijn forsche schreden zet,

en elders (*h*):

Hij rijdt langs 't golvend zout; en, uit hun diepe woning,
Begroet al 't zeegediert' met eerbied hunnen koning.
De waatren spreiden zelfs uit blijdschap zich uit een,
Zijn rossen vlogea voort. —

Door gelijke verhevenheid van ziel heeft de wet-
gever der Joden, een man, niet onder de dage-
lijksche te tellen, de Goddelijke magt, waarvan
hij zich een waardig denkbeeld had gevormd,
ook op eene waardige wijze uitgedrukt, wanneer
hij in het begin zijner wetten zegt: *de Godheid
sprak. Wat? Het licht worde en het licht werd:
de aarde worde, en de aarde werd.* — Het zal
u niet onaangenaam zijn, mijn vriend, indien ik
uit Homerus nog eene plaats, en wel waar hij
van menschen spreekt, hiernevens voege, om te
doen zien, hoe hij gewoon zij, zich mede tot
heldengrootheid te verheffen. Eene spoedige dui-
ternis en ondoordringbare macht noodzaakt de
Grieken den strijd te staken. In deze omstandig-
heid roept Ajax vertwijfeld uit (*i*).

Ves.

(*h*) H. L. XIII. v. 27. & seqq.

(*i*) H. L. XVII. v. 645. & seqq.

Verdrijf, o Jupiter, verdrijf dees duisternisten!
 Vertoon den vijand weêr aan ons verklaard gezigt,
 En, wilt gij ons verderf, verdelg ons bij het licht!

Zie daar de aandoening van Ajax naar waarheid uitgedrukt. Hij smeekt niet om het leven (zulk eene bede toch was te laaghartig voor eenen held); maar, verstoord, dat hij, in eene alle bedrijf belemmerende duisternis, zijne krijgsdeugd aan niets edels kan te koste leggen, en belet wordt, den strijd te vervolgen, bidt hij, dat het licht ten spoedigste moge doorbreken, als wanneer hij altijd een uiteinde zou vinden, zijner heldhaftigheid waardig, ofschoon ook Jupiter zich tegen hem mogt stellen. Homerus schijnt mij in waarheid toe, hier, even als een sterke voorde-wind, de gevechten aan te blazen, en door gelijke geestdrift, als zijne helden, te worden weg-gevoerd, of, om zijne eigene woorden te gebruiken (*k*);

Hij woedt niet min dan Mars, als hij ten strijde trekt,
 Of als een hevig vuur, dat, door den wind gewekt,
 Zich door het woud verspreidt met alvernielend worden.
 Het schuim staat op zijn' mond.

Hij toont nogtans in zijne Odyssea (want het zal, om vele redenen, nuttig zijn ook dit aan te merken), dat het aan groote geesten, reeds aan het af-

(*k*) // L. XVI. v. 605. & seqq.

afnemen zijnde, in den ouderdom eigen is, in verhalen behagen te vinden. Want, dat hij het gemelde dichtstuk na de Ilias vervaardigd heeft, is, behalve uit vele andere blijken, ook daaruit zichtbaar, dat hij de overblijffels der Trojaansche ongevallen, als bijkomende omstandigheden van den oorlog tegen die stad gevoerd, door de Odyssea verspreid heeft; en niet minder daaruit, dat hij de ongemakken en wederwaardigheden, den helden bejegend, in dezelve voorstelt, als overlang reeds van hen zijnde doorgegaan. De Odyssea toch is niets anders dan eene narede van de Ilias,

Hier ligt de strijdbre zoon van Telamon begraven,
 Hier held Achilles; ginds Patroclus, die in gaven
 Van schrander kriegsbeleid gelijk was aan de Goön.
 Dit is de grafplaats van mijn' dierbeminde zoon (1),

Aan deze zelfde oorzaak, geloof ik, is het toe te schrijven, dat het geheele ligchaam van de Ilias, opgesteld, toen zijn geest nog zijne gansche kracht bezat, vol is van handeling en strijd; de Odyssea daarentegen grootendeels uit verhalen bestaat, welke den ouderdom eigen zijn. Uit dien hoofde mag men Homerus in zijne Odyssea bij de ondergaande zon vergelijken, welke de hevigheid van hare stralen verloren, doch hare grootte behouden heeft. Er heerscht in dezelve niet eene

(1) Dit zijn de woorden van Nestor *Odysf.* L. III. v. 109. & seqq.

eene gelijke spanning van geest, als in de Ilias; men vindt daarin geene even eenparige en nimmer dalende verhevenheid, noch eenen even sterken stroom van op elkander volgende hartstogten, noch dat ineengedrongene, levendige en strijdbare der uitdrukking, noch een' gelijken overvloed van naar waarheid geschepte beelden; maar in de fabelachtige en ongerijmde uitweidingen, aldaar voorkomende, vertoont zich de afloop van Homerus verheven vernuft, even als die van eene zee, welke hare grenzen verlaat, en in zich zelve terug keert. Dit zeggende, heb ik geenszins vergeten de beschrijvingen van stormen, in de Odyssea voorkomende, noch het geen aldaar omtrent Cyclops vermeld wordt, noch eenige andere plaatsen; doch, wanneer ik daarin den ouderdom meen te ontdekken, is het nogtans die van eenen Homerus. Ik heb, zoo als ik reeds gezegd heb, dezen uitstap gedaan, om aan te toonen, hoe verhevene vernuften, reeds aan het afnemen zijnde, somwijlen ligt tot het beuzelachtige vervallen. Van dien aard is het verzierfel van den zak van Eolus, van de metgezellen van Ulysses, door Circe in zwijnen veranderd, welke Zoilus *schreijende zwijntjes* genoemd heeft, van Jupiters opkweeking door duiven, even als een van hare jongen, en van Ulysses, als hebende, na eene schipbreuk, tien dagen zonder eten doorgebracht; gelijk ook de ongeloofelijke

ver-

vertelselen omtrent den moord van zijne medeminnaars: wat anders zal men dit alles, dan in waarheid droomen van eenen Jupiter noemen? Eene tweede oorzaak, waarom ik dit omtrent de Odyssea heb aangemerkt, is, opdat u blijken moge, hoe de afneming van het hartstogtelijke bij groote redenaars en dichters hen tot schildering der zeden voere. Van dezen aard toch is de beschrijving van het gedrag der genen, die in het huis van Ulysses verkeerden; welke niet ongelijk is aan een blijspel, waarin de zeden der menschen worden afgebeeld.

X. HOOFDSTUK.

Over de bijeenvoeging der voornaamste en sterkste bijzonderheden, als eene oorzaak van het verhevene:

Laat ons nu onderzoeken, of wij ook nog door een ander middel onze redenen tot het verhevene kunnen opvoeren. Naardien alle dingen natuurlijk zekere deelen hebben, met de stof zelve onafscheidbaar verbonden, zoo zouden wij noodwendig het verhevene doen ontstaan, door altijd het voornaamste van het daarin bevatte uit te kiezen, hetzelfde bijeen te voegen, en als 't ware tot één lig-

ligchaam te vormen. Immers zoo wel de keuze der omstandigheden, als derzelve opeenstapeling, is geschikt, om den lezer op eene aangename wijze te treffen. Dus schildert Sappho de pijnlijke gewaarwordingen, aan de razernijen der liefde eigen, door de voorstelling van datgene, 't welk gemeenlijk op dezelve volgt, en ontleent alzoo iederen trek uit de natuur zelve. Zij spreidt deze uitnemende kunst ten toon in het bekende gedicht, waar zij de voornaamste en hevigste dier gevolgen op eene verwonderenswaardige wijze uitkiest en met elkanderen verbindt.

Gelukkig, die u zien, die u gestaag mag hooren,

Aan wien uw lieve mond een vriendlijk lachje biedt!
Geene aardfche vreugde haalt bij 't heil aan hem beschoren,
Zelfs die der Goden niet.

Het denkbeeld dezer vreugd doet al mijn leden beven,

Mijn hart met hevigheid in mijnen boezem slaan.

Ik voel mij van befef, ja van de spraak begeven,

Als 'k u zie voor mij staan.

Mijn tong is als verstijfd; 'k voel heel mijn ligchaam schokken,

Terwijl een hevig vuur door al mijne adren gloeit.

Mijne ooren suizen; 't oog wordt met een mist betrokken,

Aan uw gezigt geboeid. (neder,

Het kille zweet breekt me uit, stroomt langs mijn ligchaam

En al het rood verwijnt van mijn verbleekt gezigt.

'k Zink eindlijk zwijmend neêr, en naauwlijks groet ik weder

't Verduisterd levenslicht.

Maar, die behoefstig is, moet alles stoutlijk wagen. —

Verwondert gij u niet, hoe zij, ter zelfder tijd,
de ziel, het ligchaam, het gehoor, de tong, het
ge-

gezicht, de kleur, hoe zij deze allen, als van haar afgescheiden en gereed om haar te ontvlugten, bijeenzamele? hoe zij beurtelings koud en heet zij, raze en wijsfelijk spreke? Zij is of van vreeze buiten zich zelve, of schier gestorven, zoodat, niet ééne aandoening, maar eene vereeniging van alle aandoeningen in haar kennelijk worde. Alle deze verschijnselen zijn wel bij verliefden niet ongemeen; doch de keuze en het bijeenbrengen der voornaamste maakt, gelijk ik reeds zeide, het verhevene uit. Even zoo kiest Homerus, in zijne beschrijvingen van stormen, de schrikkelijkste van derzelve gevolgen uit. De dichter van de *Arimaspia* daarentegen houdt het volgende voor schrikverwekkend (a).

o Wondre razernij! waarom, o zinneloozen,
 Voor 't land de woeste zee u ten verblijf gekozen?
 Rampzaalgen! die u zelf veel leeds en onheils brouwt,
 Steeds 't oog hebt op 't gesternt, den geest op 't golvend zout.
 Vaak heffen zij vergeefs de fidderende handen
 Omhoog, met bleek gelaat en walgende ingewanden.

le-

(a) De Arimaspiers waren een volk van Scythie, en hadden, volgens de vertelling, slechts één oog. Hetgeen dit volk betrof, was vervat in een gedicht, de *Arimaspia* genaamd. LONGINUS schijnt deszelfs maker onzeker te stellen: anderen noemen daarvoor eenparig zekeren *Aristeas*, afkomstig van het eiland Proconnesus, die, volgens Suidas, ten tijde van Cyrus en Crezus gebloed heeft.

Ieder, geloof ik, bemerkt duidelijk, dat de aangevoerde regelen meer bloemrijk, dan schrikbarend zijn. Hoe treffend daarentegen schildert Homerus! Laat ons, uit vele, slechts één voorbeeld bijbrengen.

Hij stormt hun op het lijf, gelijk een hooge baar,
Die storm en regenvlaag deed tot de wolken groeijen,
Op 't schip ter nederstort, waarvan, met vreeslijk loeijen,
De wind de masten kraakt. Het scheepsvolk trilt en beeft,
Daar 't nauw den dood ontkomt, die hun voor oogen zweeft.

Aratus heeft het laatste trachten na te volgen in dezen regel:

En keert door een stuk hours den naderenden dood.

Doch hij heeft het denkbeeld klein en vernuftig, in stede van schrikkelijk, gemaakt: bovendien heeft hij het gevaar verwijderd door te zeggen: *het hout keert den dood af*. Homerus daarentegen bepaalt het gevaar niet tot eens, maar schildert de schepelingen, als gedurig en schier bij iedere golf den dood te ontmoet ziende: ook heeft hij door voorzetselen, uit hunnen aard onverenigbaar, met dwang en geweld bij een te voegen (*ὕπεν θανάτοιον ναι uit den dood*), het vers eyeneens gewrongen, als de vrees de bootslieden; en door deszelfs zamenpensing hunne ontroering op eene treffelijke wijze nagebootst, en, mag men schier zeggen, het beeld des gevaars in zijne versen ingedrukt (*ὕπεν θανάτοιον φέρωνται*). Niet

D

an-

anders is Archilochus in zijne beschrijving van eene schipbreuk, niet anders Demosthenes te werk gegaan in het verhaal, waarvan het begin is: *want het was avond* enz. (b). Zij heb-

(b) Van de beide plaatsen, hier door LONGINUS, om hare algemeene bekendheid, slechts met een woord aangeduid, is die van Archilochus, met alle de werken van dien beroemden dichter, verloren geraakt. Doelt het verhaal van Demosthenes is nog voorhanden en te vinden in zijne voortreffelijke redvoering, getiteld *tip oratoris*, in de uitgave der *Oratores Graeci* door REISKER, vol. I. pag. 284 & 285. Wij achten ons verplicht van dit verhaal, behelzende eene meesterlijke beschrijving van de verwarring, te Athene ontstaan op de tijding, dat Elatea door Philippus was ingenomen, hier eene Nederduitsche vertaling te doen volgen, waaraan wij getracht hebben ons, zoo na mogelijk, aan het oorspronkelijke te houden. Zie hier dezelve: „Welke verwarring toen in de stad hebbe plaats gehad, weet gij allen; hoort nog eens kortelijk het hoofdzakelijkste. Het was namelijk avond; en er kwam iemand tot de oversten met de tijding, dat Elatea was ingenomen. Sommigen, hierop terstond van den avondmaaltijd opstaande, joegen de kramers uit hunne tenten, en staken de borden in brand; anderen haalden de veldheeren en riepen den trompetter; de stad was vol verwarring. 's Anderendaags, met het aanbreeken van het licht, riepen de oversten den raad op het raadhuys bijeen; en gij gingt naar de vergaderplaats (*des volks*). Eer nog de raad eenig verflag en voorstel deed, was het gansche volk reeds gezeten. En daarna, als de raad in de volksvergadering gekomen was, en de oversten kennis hadden gegeven van het geen hun berigt was, en den brenger der tijding

„ding

ben, na eene zorgvuldige schifting, de uitstekendste bijzonderheden bijeengevoegd, zonder er iets beuzelachtigs, laags, of dat naar schloofsche vinding smaakt, in te mengen. Soortgelijke mengselen toch misvormen ganschelijk eene verhevene en door de onderlinge overeenstemming der leden wel zamengestelde rede; even als stukjes hout, tuschen de reten gevoegd, een gebouw ontferen (f).

XI. HOOFDSTUK.

Over de vergrooting.

Een ander middel tot bevordering der verhevenheid, met het reeds verklaarde naauw verwant, is dat, 't welk men *vergrooting* noemt. Door deze worden, bijaldien de aard der zaken en de

„ ding te voorschijn hadden doen komen; en deze de
 „ zaak verhaald had, vroeg wel de heraut, wie wil de
 „ spreekplaats beklimmen? doch niemand trad op; en als
 „ de heraut dit meermalen vroeg, stond er nogtans nie-
 „ mand op, offchoon alle veldheeren en redenaars tegen
 „ woordig waren.”

(c) Wij hebben in de vertaling van dezen volzin de verbetering gevolgd, door *Ruhnkenius* in den tekst gemaakt.

hitte van den strijd lange en uit verscheidene leden zamengestelde volzinnen gedoogen, op zich zelve groote denkbeelden, in een' gedurigen en trapswijzen voortgang, opeengestapeld. Het zij dit door de ontwikkeling van eenig algemeen voorstel, het zij door opvijzeling, het zij door bekrachtiging der bewijsredenen, het zij door eene naauwkeurige ontvouwing en gepaste invoering der gebeurtenissen en der hartstogten geschiede (want er zijn zeer vele soorten van vergrootingen) altijd dient de redenaar te weten, dat er, zonder het verhevene, niets volmaakt is, ten zij men of het medelijden hebbe op te wekken, of de zaken te verkleinen. Doch, neemt men van de overige middelen ter vergrooting het verhevene af, men zal, als 't ware, de ziel uit het ligchaam wegnemen: terstond toch verzwakt en verdwijnt het krachtige daarvan, wanneer het niet door het verhevene ondersteund wordt. Waarin nu het thans vermelde van het straks ontvouwde, 't welk, zoo als wij zeiden, eene omschrijving en bijeenvoeging der voornaamste omstandigheden is, verschilt, en welk in 't algemeen het onderscheid tusschen de vergrooting en het verhevene zij, moeten wij, duidelijkheidshalve, kortelijk verklaren.

XII. HOOFDSTUK.

*Over de onnaauwkeurigheid van de gewone
bepaling der vergrooting; mitsgaders over
Plato, Demosthanes en Cicero.*

De gewone bepaling dan, welke de schrijvers over de redekunst van de *vergrooting* geven, behaagt mij niet. *De vergrooting*, zeggen zij, is eene rede, welke aan het onderwerp *grootheid* bijzet. Deze bepaling toch past even goed op het verhevene, het hartstogtelijke en de woordwifelingen, maardien ook deze aan de voordragt zekere grootheid bijzetten. Mij daarentegen schijnen het verhevene en de vergrooting in zoo verre te verschillen, dat het eerste alleen in de verheffing der rede, de laatste tevens in hare menigvuldiging besta. Van daar ook, dat het verhevene dikwerf slechts in eene enkele gedachte gelegen is, de vergrooting altijd van zekere menigvuldigheid en overvloed vergezeld gaat. Deze dan (om dézelve kortelijk te omschrijven) is eene volkomene opgave van alle gedeelten en bijzonderheden, in zekere zaken vervat en daarmee verbonden; eene opgave, welke door ha-

ren duurzamen indruk kracht geeft aan het voorwerp des betoogs. Zij nu verschilt in zoo verre van de betooging, dat deze de zaak, over welke gesproken wordt, bewijst, (*terwijl de vergrooting dezelve uitbreidt en verheft*). - - -

- - - - -
- - - - -
- - - - - (a)

(Plato) giet zich dikwerf met den grootsten rijkdom, even als eene zee, in eene wijduitgestrekte ruimte uit. Van daar dan heeft Demosthenes, gelijk van hem, als hartstogtelijker zijnde, natuurlijk verwacht wordt, meer vuurs, meerdere ontvlammings van drift; deze daarentegen

(a) Hier is een zeer aanmerkelijk gedeelte van den tekst verloren geraakt. De tusschen twee haakjes gestelde en met eene andere letter gedrukte woorden zijn reeds in het oorspronkelijke niet meer voorhanden, maar door de uitleggers van LONGINUS ingevuld. — De vergelijking tusschen Plato en Demosthenes, waarmede het overgebleven gedeelte van den tekst aanvangt, was waarschijnlijk in het verlorene in meerdere bijzonderheden uitgewerkt. Hoe die vergelijking met het te voren gezegde omtrent den eigenlijken aard der vergrooting in verband sta, valt moeilijk te gissen, ten ware misschien LONGINUS dezelve met voorbeelden uit Plato had opgehelderd. Wat hiervan ook zij, dit is zeker, dat het hier plaats hebbend verlies, zoo om de belangrijkheid van het onderwerp, als om de voortreffelijkheid der bewerkinge, uit het overgeblevene genoeg kenbaar, grootelijks te bejammeren is.

gen (*Plato*), die zich door grootschheid en eene statelijke deftigheid kenmerkt, is wel niet koud, maar blikfemt niet even zeer als de Atheenſche redenaar. Op geene andere wijze, mijn waardſte Terentiaan, (zoo het ons, Grieken, geoorloofd zij, daarover eenig oordeel te vellen) ſchijnt Cicero mij toe in het verhevene van Demosthenes te verſchillen. Dat des laaften toch is meestal kort en afgebroken; dat van Cicero breed en uitvoerig. Voegelijk derhalve kan men onzen redenaar, uit hoofde van het geweld en de daaraan gepaarde ſnelheid, ſterkte en hevigheid, waarmede hij alles, als 't ware, in brand zet en medeſleept, bij eenen wervelwind of een' blikſemſtraal vergelijken; van Cicero daarentegen mag men zeggen, dat hij, even als een wijd uitgestrekte brand, alles afweidt en verteert, veel en altijd blijvend vuur bezittende, 't welk hij, naar den aard der zaken, gepastelijk verdeelt, en, bij hare opeenvolging, gedurig nieuw voedsel doet verkrijgen. Doch hierover kunt gij (*als Latijnen*) beter oordeelen. Die alles te boven ſtrevende verhevenheid nu, aan Demosthenes eigen, komt dan te ſtade, wanneer men de zaken vergrooten, hevige hartstogten opwekken en den toehoorder ganschelijk overweldigen moet, terwijl integendeel die ſoort van welſprekendheid, welke zich, even als een ſtroom, wijd en zijd uitgiet, meer geſchikt is om hem te ſtreelen.

Zij past verder in 't bijzonder voor de verhandeling van eenige algemeene waarheid, voor de meeste slotredenen, voor uitweidingen, als ook voor alle soorten van verklaringen, voor lof- en smaaderedenen en wat van dien aard meer zij. Desgelijks worden geschiedenissen, natuurkundige en vele andere gelijksoortige schriften best in dezen trant opgesteld.

(b) Dat nu Plato (om tot ons onderwerp terug te keeren) schoon als met een' stillen stroom voortvlietende, nietemin grootsch en verheven wordt, daaraan zult gij, die de volgende plaats uit zijn werk *over het Gemeenebest* gelezen hebt, en zijne schrijfwijze kent, in geenen deele twifelen (c). „Van wijsheid en deugd ontbloot,” (zegt hij aldaar) „bij maaltijden en brasferijen steeds tegenwoordig, zinken zij, gelijk natuurlijk is, hoe langzamer hoe lager, en dwalen op deze wijze
„ ZG

(b) Het hier volgend gedeelte wordt, in alle uitgaven, tot het volgende Hoofdstuk *over de navolging* gebracht. Doch het behoort, onzes inziens, blijkbaar tot het tegenwoordige; weshalve wij geene zwarigheid gevonden hebben, om van de gewone verdeeling, die gewisfelijk niet van LONGINUS herkomstig is, eenigermate af te wijken.

(c) De hier aangevoerde plaats van *Plato* komt, doch met eenig verschil van lezing, voor in het IX. B. van zijn werk *de Republica*, Edit. Bipont. vol. VII. pag. 268 & 269.

5, ze liet: leven door: nimmer zien zij op, nimmer verheffen zij zich tot de waarheid; noch smaken immer eenig duurzaam en zuiver genoegen; maar, even als de beesten, altijd naar beneden ziende, en ter aarde en tafelwaarts gebogen, slijten zij hun leven in gastmalen en vleeschelijken wellust; en hunne onverzadelijke drift naar voortgelijke genietingen doet hen, met ijzeren hoornen en hoeven stootende en slaande, elkanderen vernielen en vermoorden."

XIII. H O O F D S T U K.

Over de navolging.

De straks genoemde schrijver wijst ons (zoo wij zijn geleide niet vermaden willen) buiten de aangewezenen, nog een' anderen weg, die tot het verhevene leidt. Hoedanig nu en welke is deze weg? Het volgen namelijk en nastreven van groote schrijveren en dichteren, die voor ons geleefd hebben. Laat ons ook hierop, mijn vriend, de oogen met inspanning gevestigd houden: velen toeh worden, door de aanblazing van anderen,

als met eene goddelijke geestdrift beziel, even als men van Pythia verhaalt, dat zij, bij het naderen tot den drievoet (alwaar eene opening is in den grond, blazende, naar men zegt, een' goddelijken wafem uit) van daar met eene bovenmenschelijke kracht bezwangerd, terstond door ingeving het toekomstige voorspelt. Op gelijke wijze gaan, als uit gewijde reukvaten, van de verhevenheid van geest, den ouden eigen, zekere uitvloesfelen uit, welke zich in de ziel hunner navolgeren verspreiden, en door welker aanblijzing ook zij, wien de natuur eene mindere geestdrift schonk, in die hunner voorgangeren deelen. Of heeft Herodotus alleen zich geheel naar Homerus gevormd? Nog vroeger heeft Stefichorus, daarna Archilochus, doch het meest van deze allen Plato hetzelfde gedaan, welke laatste uit deze Homerische bron tallooze beken ten zijnen gebruikte heeft afgeleid. Mischien ware het noodig zulks door voorbeelden te staven, indien niet Ammonius dezelve met veel zorg bijeengebragt, en in zijne schriften opgeteekend had. Dit nu is geene dieverij, maar als eene afgedrukte nabootsing van afbeeldingen en openbare kunstwerken, welke met goede zeden zeer wel bestaanbaar is. Daarbij komt het mij voor, dat Plato niet iets dergelijks in zijne wijsgeerige vertoogen zou hebben ingemengd, noch zoo dikwijls met Homerus het veld van dichtelijke gezeg-

zegen en indrukkingen zijn ingetreden, indien hij niet met alle zijne krachten tegen dezen dichter, even als een jong kampvechter tegen eenen, die reeds de algemeene bewondering heeft weggedragen, mischien wel met eene te grooten strijdzucht, en als met de spies op hem aanvallende, maar nogtans niet zonder vrucht, over den eersten rang onder de schrijvers strijden wilde. Immers is, volgens Hesiodus (a),

Dit edel kampgevecht den stervelingen nut:

en inderdaad deze eerestryd is schoon en overwaardig, dat men daarin de kroon der overwinning zoeken weg te dragen; ja zelfs is het niet schandelijk, in dien strijd voor onze voorvaders te moeten onderdoen.

XIV. H O O F D S T U K .

Over het belang, om zich, bij het schrijven, de beste voorgangers voor oogen te stellen.

Ook wij derhalve zullen, wanneer wij iets willen bearbeiten, 't welk verhevenheid en grootheid

(a) In zijn dichtstuk, getiteld *Opera & dies*, v. 24.

heid van ziel vordert, best doen niet ons voor den geest te brengen; hoe Homerus zulks, ware het hem voorgekomen, zou hebben uitgedrukt, hoe Plato, Demosthenes, of in het geschiedkundige Thucydides hetzelfde op eene verhevene wijze zou hebben voorgesteld. Zulke mannen toch, ons ter navolginge voor oogen zwevende, en als 't ware voordichtende, zullen onze zielen verheffen tot die hoogte, welke wij voor den geest hadden. Nog meerdere kracht zal het hebben, zoo men zich in zijne gedachten afvraagt, welk oordeel zou Homerus of Demosthenes, dit mij gezegde hoorende, over hetzelfde vellen, of welke gewaarwordingen zouden daarbij in hunne ziel ontstaan? Het is toch inderdaad geen geringe strijd, zulk eene regtbank en schouwtooneel zijner schriften zich voor oogen te stellen, en bij zulke helden, tevens regters en getuigen zijnde, van dezelve rekenfchap te geven en hunne goedkeuring weg te dragen (b). Een nog sterkere prikkel echter dan dit alles zal het voor ons wezen, indien wij daarbij bedenken, hoedanig een

(b) Ik heb hier de verbetering gevolgd, door *Langhain* in den tekst voorgeslagen, volgens welke men voor het gewone *μη παύει* te lezen heeft *μη παύειν*. Dit woord, 't welk van den gewonen tekst zeer weinig verschilt, past uitnemend in het verband, terwijl alle de uitleggingen van den laatste mij gezocht en gedwongen voorkomen.

een oordeel de gansche nakomelingschap over onze schriften vellen zal. Doch, zoo iemand onder het schrijven zelf beducht is, dat hij niets zal voortbrengen, 't welk hem overleve, dan voorzeker moet datgene, waarvan zijn geest als 't ware zwanger gaat, eene onvolkomene vrucht wezen, te zwak, om tot de laatste nakomelingschap in wezen te blijven.

XV. HOOFDSTUK.

Over het gebruik van beelden of schilderigen.

Zeer geschikt ook, o jongeling, om de rede grootsch, verheven en sterk te doen worden, zijn die schilderigen, welke bij sommigen den naam van *beelden* dragen. Deze benaming van beelden wordt algemeen toegepast op alle voorstellingen van den geest, van waar ook ontstaan, welke eene rede doen geboren worden. Dan in 't bijzonder wordt die naam nog gebezigd, wanneer men 't geen men zegt, door zekerè geestvervoering en verrukking, zelf meent te zien en zijnen behoorderen voor oogen stelt. Het zal u verder niet onbekend zijn, dat door de benaming van beeld iets anders in de welsprekendheid, iets anders in de dichtkunst wordt aangeduid, noch dat

dat bij de laatste het oogmerk daarvan is ontzetting, bij de eerste klaarheid en eene nadrukkelijke werking voort te brengen; terwijl beide nogtans de gemeene bedoeling hebben, om te roeren.

Wek, moeder, ik smeek het u, niet tegen mij die maagden,
Wier haar van slangen krult, wier oogen bloedig staan.
Daar reeds, daar rukken zij op mij rampzaalgen aan!

en

Helaas! straks moordt zij mij: waar vlugt, waar vlugt ik heen (a)?

Hier heeft de dichter zelf de Razerijen gezien, en ook zijne toehoorders schier genoodzaakt te zien. Het geen zijne verbeelding hem voorstelde. Euripides nu heeft zich bijzonder toegelegd, om beide deze hartstogten, wrede en liefde, te schilderen, en is daarin, meer dan in de schildering van eenigen anderen, hoogst gelukkig geslaagd; evenwel waagt hij zich somwijlen ook, met geene ongelukkige stoutheid, aan het afmalen van andere beelden. Schoon van de natuur getens-

(a) Beide deze plaatsen zijn uit *Euripides* genomen. De eerste komt voor in zijn Treurspel, *Orestes*, v. 255. en volgt en behelst de woorden van dezen ongelukkigen, sedert het ombrengen zijner moeder tot wraak over den moord van Agamemnon, zijnen vader, door de Razerijen gefolkerd. Ook de laatst aangevoerde regel wordt door den dichter in den mond van *Orestes* gelegd, in zijn Treurspel, *Iphigenia in Tauris* gehheeten, v. 298.

geenszins tot het grootſche en verhevene gevormd, heeft hij zich echter meermalen tot de hoogdravendheid van het treurspel, als met geweld, opgevoerd, zoodat men overal, waar hij tot het verhevene opklimt, het zeggen des dichters (b) op hem kan toepaſſen.

Hij ſlaat zich met zijn' ſtaart op lendenen en zijden,
Om, vol van fieren moed, zijn' vijand te beſtrijden,

Ten bewijze diene hetgeen hij den Zonnegod, bij het overgeven der teugels aan Phaëton, in den mond legt (c).

Ach, ſtuur, mijn Phaëton! door jeugdig vuur verhit,
Niet boven 't droog gewest van Libyen uw' wagen.
De lucht, van vocht onthloot, zou daár dien laſt niet dragen!

waarop hij een weinig verder laat volgen:

Waar zeven ſterren zich aan uw gezig vertoonen,
Rigt derwaarts uwen loop. Na 't vaderlijk vermaan,
Grijpt ſtraks de jongeling, vol drift, de teugels aan,
En zweept de paarden voort, die naar de hoogte snellen.
De vrees, die door vrees zijn' boezem voelt bekneſſen,
Stijgt op een ſterrenpaard, en roept hem na: wend af,
Jaag derwaarts, naar die zij.

Zoudt gij niet zeggen, dat de dichter, in zijnen geest, den wagen van Phaëton mede beklimt, en
is

(b) *Homerus, Iliad. l. XX. v. 170 & 171.*

(c) In een verloren treurspel, *Phaëton* genaamd.

in het gevaar van dezen deelende, met de paarden voortvliegt? Immers, indien zijne verbeelding met deze hemelsche bedrijven niet eene gelijke vlugt genomen had, zou zij hem dergelijke beelden niet hebben aangeboden. — Eveneens is het gelegen met de plaats uit zijne Casandra, waar van het begin is (d):

Maar gij, Trojanen, in den paardenstrijd beroemd.

Ook Eschylus is stout in het malen der heldhaftigste schilderijen, als in zijn treurspel, ten titelvoerende *de zeven voor Thebe*, wanneer hij het bedrijf van deze, die zonder zelfverschooning onderling hun' eigenen dood bezworen hadden, op volgende wijze verhaalt (e).

Op een zwartverwig schild doen zeven legerhoofden
Den eed der duurste wraak, bij 't slagten van een' stier,
En roepen, daar hun hand in 't bloed van 't offerdier
Gedopt is, bij dien eed Bellone tot getuige,
Met Mavors en de Vrees.

Somwijlen echter zijn zijne denkbeelden ruw, onbeschaafd en als 't ware ongepolijst. Niettemin heeft Euripides, uit naijver, zich aan dezelfde gevaren blootgesteld. Zoo wordt bij Eschylus het paleis van Lycurgus, op de verschijning

(d) Ook van dit treurspel is alleen de naam bekend.

(e) Zie het genoemde treurspel, v. 42 en volgg.

ning van Bacchus, tegen alle verwachting, door eene goddelijke geestdrift aangegrepen.

't Paleis geraakt in drift en danst en juicht hem tegen.

Euripides heeft hetzelfde denkbeeld, maar met verzachting, gebezigd.

Het gansch gebergt' danst mee en laat een' juichtoon hooren.

Niet minder stout en verheven zijn de beelden van Sophocles, wanneer hij den stervenden Edipus voorstelt, die zich zelve, te midden van een voorbeduidend onweder, begraaft (f), of wanneer hij de verschijning van Achilles aan de Grieken, die tot de terugreize gereed waren, afschildert. Deze verschijning echter geloof ik niet dat iemand krachtiger heeft voorgesteld dan Simonides (g); doch het is onmogelijk alle voorbeelden van dergelijke schilderingen aan te voeren.

Bij

(f) De plaats uit den *Edipus Coloneus* van Sophocles, welke Longinus hier voor oogen heeft, is waarschijnlijk het verhaal door een' bode van den dood diens ongelukkig konings gedaan, vs. 1653 en volgg., schoon ook hier eene vroegere plaats niet mag voorbijgezien worden, beginnende met vs. 1525. De Nederduitsche lezer kan beide plaatsen naslaan in de voortreffelijke navolging van dit treurspel door BILDERDIJK, onder den titel van de *Dood van Edipus*, bl. 85 en volgg. en bl. 91 en volgg.

(g) Longinus bedoelt hier zeker den bekenden lier-

E

dich-

Bij de dichters nu hebben deze, zoo als gezegd is, altijd een fabelachtig voorkomen, en gaan overal het geloofwaardige te boven; doch van een redekunstig beeld is dit de grootste schoonheid, dat het met kracht en naar waarheid zij afgemaald. Ook verhevene uitweidingen zijn hier niet op hunne plaats, wanneer zij eene dichterlijke en fabelachtige gedaante hebben; gelijk reeds onze redenaars, die den naam van verheven willen dragen, de Razernijen zien verschijnen. Doch zij bedenken niet, die hoogvliegende vernuftten, dat, wanneer Orestes zegt (*h*):

Laat af, o Razernij, die me om het midden grijpt,
Om mij, rampzaalgen, in den afgrond neer te storten;

hij zich deze schrikbeelden vormt, omdat hij van zijn verstand beroofd is. — Welke kracht dan heeft eene schildering in de welsprekendheid? Behalve het vermogen, om de rede sterk en hartstogtelijk te maken, heeft zij vooral dit uitwerkfel, dat zij, gepastelijk onder de bewijzen vermengd, den toehoorder niet alleen overtuigt, maar

dichter Simonides, wiens werken niet tot ons gekomen zijn. Zoo ook bezitten wij het treurspel van Sophocles niet, waarin de door hem vermelde verschijning van Achilles voorkomt.

(*h*) In het treurspel van Euripides van dien naam, v. 264 & 265.

maar ook geheel overmeestert. „Zoo men (zegt Demosthenes ergens (1)) op het oogenblik een groot geschreeuw hoorde voor de regthuizen, en daarna iemand kwam zeggen, dat de gevangenis geopend was, en de gevangenen ontvlugten; dan zeker zou niemand, grijsaard noch jongeling, zoo onverschillig wezen, die niet, zoo veel hij kon, te hulp snelde; en wanneer iemand aankwam, zeggende: „deze is het, die de misdadigers heeft losgelaten;” de beschuldigde zou voorzeker, zonder gehoor te verwerven, terstond omkomen.” — Van eene gelijke kunstgreep heeft Hyperides, beschuldigd van na de ontvangene nederlaag de slaven te hebben vrij verklaard, zich bediend, zeggende: „Niet de redenaar, maar de slag bij Cheronea, heeft dit besluit doen nemen.” Hier toch heeft hij bij het bewijs der zake een beeld gevoegd, en daardoor meer dan enkele overtuiging te weeg gebragt. Van nature toch vestigen wij in zulke plaatsen onze aandacht altijd het meest op dat gene, 't welk het sterkst en schitterendst is; van daar dat dezelve van het bewijs wordt afgeleid op het beeld, 't welk ons treft en ontzet, en waardoor het eerste overschenen en verdonkerd wordt. De reden

nu

(1) In het laatste gedeelte van zijne redevoering tegen Timocrates. Zie de *Oratores Graeci* door Reiske, vol. I. pag. 764.

nu van dit verschijnsel laat zich gemakkelijk verklaren. Immers, wanneer twee zaken nevens elkanderen onder één gezigtspunt geplaatst worden, zal altijd de sterkste de kracht der andere tot zich trekken. Hiermede achten wij genoeg gezegd te hebben omtrent het verhevene der gedachten, en 't geen uit grootheid van ziel, de navolging of de schildering ontstaat.

XVI. HOOFDSTUK.

Over de Figuren.

Wij zijn thans gekomen tot de plaats, welke wij aan de Figuren hadden toegewezen: deze toch, op eene gepaste wijze gebezigd, brengen, zoo als gezegd is, niet weinig tot het verhevene toe. Doch, daar het een groote of liever oneindige arbeid zijn zou, ze allen hier ter plaats nauwkeurig te verhandelen, zullen wij, ter bevestiging van ons gezegde, slechts weinige van die, welke de verhevenheid het meest bevorderen, kortelijk doorloopen. Demosthenes wil eens een bewijs ter regtvaardiging van zijn bestuur bijbrengen. Welke nu was de natuurlijke voordragt van dit bewijs? „ Gij hebt geenszins verkeerd gehandeld, ô gij, die den strijd voor de

de vrijheid der Grieken ondernomen hebt; uw gedrag wordt door voorbeelden uit onze geschiedenis geregtvaardigd: immers hebben zij, die bij Marathon, Salamis en Platée gestreden hebben, geenszins verkeerd gehandeld." Doch de redenaar, als onvoorziens door eene Godheid aangeblazen en met eene hemelsche geestdrift beziel, heeft dezen eed bij de voorvechters van Griekenland uitgebragt: „ Gij hebt geenszins verkeerd gehandeld; dit zweer ik bij hen, die den strijd bij Marathon gewaagd hebben (a).” Door de-

(a) Deze plaats van Demosthenes, die met regt de bewondering der geheele oudheid heeft opgewekt, en waarvan Longinus het krachtige en verhevene zoo meesterlijk ontwikkeld heeft, komt voor in zijne redevoering *de Corona*, tegen zijnen mededinger, Eschines, gerigt, Ik verbeelde mij mijnen lezeren een' wezenlijken dienst te zullen doen, met hun de geheele plaats vertaald mede te deelen. Dus luidt dezelve: „ Maar neen, o Atheners, neen, gij hebt geenszins verkeerd gehandeld, „ toen gij den hagchelijken strijd voor de vrijheid en „ het behoud van allen ondernomen hebt; dit zweer ik „ bij die voorvaders, die den strijd bij Marathon gewaagd hebben, bij hen, die bij Platée zich in slagorde geschaard, die bij Salamis en Artemisium te water gestreden hebben, en bij vele andere dappere mannen, „ in de openbare grafsteden begraven, welke allen, o „ Eschines, de stad met dezelfde eer verwaardigd en op „ gelijke wijze ter aarde heeft besteld, niet die genen „ alleen, die met eene gelukkige uitkomst gestreden en „ de overwinning behaald hadden. Met regt: want allen „ heb-

deze eene figuur, bij wijze van eed, welke ik hier den naam van - spraakwending geef, schijnt hij, daar hij doet zien, dat men bij de aldus verstorvenen, als bij Goden, zweren moet, de voorouders vergood, den regteren den geest van hen, die dien gevaarlijken strijd waagden, ingestort, de natuur van het bewijs in het uitstekend verhevene, het hartstogtelijke en het geloofwaardige, aan ongehoorde en buitengewone eeden eigen, veranderd en te gelijk het gemoed zijner hoorderen door eene verzachtende en heelende rede verkwikt en getroost te hebben, ten einde zij, door lofspraken opgebeurd, leeren mogten, zich op den strijd tegen Philippus niet minder dan op de overwinningen bij Marathon en Salamis te verheffen; welk alles ten gevolge heeft gehad, dat hij zijne toehoorders, door de kracht dezer figuur, zegevierend heeft medegesleept. Ik weet wel, dat men de kiem van dezelve in het volgend zeggen van Eupolis (*b*) meent te vinden.

Geen hunner zal voortaan mij straffeloos bedroeven;
Dit zweer ik bij den strijd in 't veld van Marathon.

Doch

„ hebben zij gedaan, 't geen dapperen betaamt; doch
„ de uitkomst is voor een' iegelijk zoodanig, als de
„ Goden hem willen toeschikken.”. Zie de *Oratores Graeci* door *Reiste*, vol. I, pag. 297.

(*b*) Een oud Grieksch blijfpeldichter, wiens stukken verloren zijn.

Doch het zweren bij iemand heeft op zich zelf niets groots; maar de plaats, waar, de wijze, op welke, de gelegenheid, waarbij, en de redenen, waarom men zweert, maken het verhevene uit. Bij Eupolis nu is het niets dan een eenvoudige eed, en deze gedaan ten aanhooren der Atheners, toen hunne zaken nog voorspoedig gingen en zij geenen troost behoeften; voeg hierbij, dat de dichter niet bij de helden van Marathon gezworen en hen daardoor vergood heeft, om zijnen hoorderen een gevoelen, der voorvaderlijke deugd waardig, in te boezemen, maar van de strijders tot het onbezielde, den strijd namelijk, is afgedaald. Bij Demosthenes daarentegen is de eed voor overwonnenen gedaan, om uit te werken, dat de nederlaag bij Cheronea den Atheneren niet langer een ongeluk mogt toefschijnen. Hier wordt, zoo als ik reeds gezegd heb, te gelijk een bewijs, dat er niet verkeerd gehandeld is, een voorbeeld, het geloofwaardige van eeden, eene lofspraak, en eene aanmoediging gevonden. En, daar de redenaar begreep, dat men hem te gemoet kon voeren: „gij spreekt van eene nederlaag, onder uw bestuur en door uw aanraden geleden, en zweert vervolgens bij overwinningen;” zoo is hij in 't geen op dien eed volgt met groote omzigtigheid te werk gegaan, en heeft zelfs door de keuze zijner woorden zich tegen allen aanval be-

veiligd, leerende alzoo, dat men zich ook in drift moet weten te matigen. Hij spreekt namelijk van voorvaderen, die *den strijd bij Marathon gewaagd, bij Salamis en Artemisium te water slag geleverd, en zich bij Platée in slagorde geschaard hebben*; doch de uitkomst, als gelukkig en geheel strijdig zijnde met die van den slag bij Cheronea, houdt hij steeds verzwegen; weshalve hij ook, zijnen toehoorder voorkomende, er op laat volgen: „welke allen, & Eschines, de stad op algemeene kosten heeft doen begraven, niet dezulken alleen, die met eene gelukkige uitkomst gestreden hadden.”

XVII. HOOFDSTUK.

Over de wederkeerige hulp, die de figuren en het verhevene elkanderen bewijzen.

Wij moeten hier ter plaatse, mijn vriend, kortelijk gewagen van eene opmerking, die wij onder meer andere gemaakt hebben, dat namelijk de figuren het verhevene ondersteunen, en wederkeerig op eene wonderbare wijze dóór hetzelfde ondersteund worden. Waar en hoe dit plaats hebbe, zal ik met een woord verklaren. Alles in figuurlijke taal voor te dragen is iets, 't welk
groot

groote achterdocht, en het vermoeden van list, bedrog en slinksche oogmerken doet geboren worden, bijzonderlijk wanneer men spreekt voor eenen regter, aan wien de beslissing der zake ganschelijk staat; vooral voor alleenheerschers, koningen en met de hoogste magt bekleede bevelhebbers; zulk een regter toch wordt terstond verontwaardigd, wanneer hij, als een dwaas kind, van eenen in de kunst geöfenden redenaar door figuren misleid wordt. Eene bedriegelijke redenering, als eene hem aangedane smaadheid, beschouwende, wordt hij somwijlen geheel woedend; of, zoo hij zijnen toorn al bedwinge, verzet hij zich nogtans hardnekkig tegen alle overtuiging, welke de redenaar bij hem zoekt voort te brengen; weshalve eene figuur dan het beste schijnt te wezen, wanneer zij geenszins het voorkomen daarvan heeft. Het verhevene nu en het hartstogtelijke is een uitnemend hulpen behoedmiddel tegen de achterdocht, welke het gebruik van figuren verwekt; en de toeleg, om door deze kunstgrepen te begoochelen, alzo door schoonheden der verhevenste soort als overdekt zijnde, ontgaat de aandacht, noch doet eenig ongunstig vermoeden oprijzen. Een gepast voorbeeld hiervan hebben wij in den boven bijgebragten eed van Demosthenes. Waardoor toch heeft de redenaar te dier plaats de figuur verborgen? blijkbaar door den luister zelve, waar-

mede zij omgeven is. Even toch als flauwe lichten, wanneer de zon dezelve omschijnt, verduisterd worden, zoo ook worden de sieraden der redekunst door het verhevene, 't welk dezelve van alle zijden omgeeft, voor het gezigt verborgen. Iets gelijksoortigs heeft in de schilderkunst plaats: immers, wanneer de schaduw en het licht op hetzelfde doek evenwijdig aan elkanderen met kleuren zijn afgemaald, trekt nogtans het licht de oogen veel eerder en sterker tot zich; en niet alleen dit, maar het vertoont zich veel naderbij dan de schaduw. Op gelijke wijze ook steekt in geschriften het hartstogtelijke en verhevene, als door zekere natuurlijke verwantschap en den hun eigenen luister onze zielen sterker treffende, altijd boven de figuren uit, en overschaduwet en verdonkert de kunst, aan dezelve te koste gelegd.

XVIII HOOFDSTUK.

Over de vraagswijze voordragt.

Wat zullen wij van de ondervragingen zeggen? Is het niet blijkbaar, dat Demosthenes door het gebruik dezer figuur zijne rede krachtiger en grootsher heeft gemaakt? „Zegt mij (luidt zij-

zijne taal) wilt gij dan steeds rondloopen, en elkanderen vragen, *wat nieuws is er?* Kan er wel vreemder nieuws zijn, dan dat een Macedoniër Griekenland beoorloogt? — *Is Philippus dood?* vraagt men — *neen* (is het antwoord) *maar hij is ziek.* — Wat toch, bid ik u, is u daaraan gelegen? Immers, wanneer hij sterft, zult gij u spoedig een' anderen Philippus verwekken (*a*).” En op eene andere plaats zegt hij: „Laat ons naar Macedonië varen. Maar, zal misfchien iemand vragen, op wat plaats zullen wij aanlanden? De oorlog zelf zal den zwakken staat van Philippus zaken ontdekken (*b*).” Dit zeggen, eenvoudig voorgesteld, zou met de waardigheid der zake geheel onbestaanbaar zijn; nu daarentegen heeft de drift en vaart van vragen en antwoorden, en het oplossen van eigene bedenkingen, even als die van een' ander', het zeggen, door middel der figuur, niet alleen verhevener, maar ook geloofwaardiger gemaakt. Het hartstogtelijke toch heeft eene grootere werking, wanneer het niet door den rede naar bearbeid, maar uit de gelegenheid zelve schijnt

(*a*) Deze plaats komt voor in de eerste Philippische redevoering van Demosthenes. Zie de *Oratores Graeci* door Reiske, vol. I. pag. 43.

(*b*) Zie het straks genoemde werk, vol. I. pag. 52. & 53.

schijnt voortgesproten te zijn; eene vraag nu, welke hij aan zich zelve rigt, en een daarop gevolgd antwoord heeft hiermede eene groote overeenkomst. Immers, gelijk zij, wien door anderen eene vraag gedaan wordt, schielijk in drift ontstoken, op het gevraagde met vuur en naar waarheid antwoorden, zoo ook doet de figuur, waarvan wij hier spreken, 't geen de redenaar te voren overdacht heeft, voorkomen, als ware het zonder eenige voorbereiding gezegd, en sleept alzoo den toehoorder weg en misleidt hem. Verder (want deze plaats van Herodotus wordt voor eene der verhevenste gehouden) indien dus (c) - - - . - - - - -

- - - - -
- - - - -
- - - - -

XIX. HOOFDSTUK.

Over de weglating der koppelwoorden.

Niets verder is meer geschikt, om de voordragt levendig te maken, dan de weglating der kop-

(c) Hier is wederom een aanmerkelijk gedeelte van den tekst verloren geraakt, 't welk ons buiten staat stelt, de plaats van Herodotus, door Longinus bedoeld, met eenige zekerheid op te geven.

koppelwoorden (a). Eene rede, daarvan ontbloomt, stroomt, als 't ware, met snelheid voort, en loopt den redenaar zelven schier vooruit. „Met de schilden (zegt Xenophon ergens (b)) aan elkanderen zijnde, werden zij terug gedreven, yochten, doodden, sneuvelden.” Een ander voorbeeld hebben wij in deze woorden van Eurylochus bij Homerus (c).

Gehoorzaam aan uw' last, Laërtes groote zoon!
Doorliepen wij het bosch; wij vonden daar een schoon,
En digt belommerd huis.

Immers drukken woorden, op deze wijze van elkander afgescheurd, en niettemin met snelheid voortgebragt, de hevigheid eener beweginge uit, welke te gelijk vertraagt en aanzet. Dit heeft de dichter door de weglating der koppelwoorden uitgewerkt.

XX.

(a) Ook het begin van dit Hoofdstuk is verloren. De woorden, met een andere letter gedrukt, zijn door ons ter aanvulling ingelascht.

(b) In zijne *Ἑλληνικά*, L. IV.

(c) *Odysf.* L. X. v. 251 & seq.

XX. HOOFDSTUK.

Over de bijeenvoeging van verscheidene Figuren.

Ook de zamenvoeging van verscheidene figuren heeft gewoonlijk eene groote werking, wanneer twee of drie, als volgens onderlinge overeenkomst, zich ineenmengende, elkanderen sterkte, overtuigingskracht en schoonheid leenen. Een voorbeeld hiervan levert de volgende plaats uit de redevoering van Demosthenes tegen Midias op (a), alwaar de weglating des voegwoords met de voorverhaling en de schildering vereenigd is. „Veel leeds kan hij, die iemand slaat, aandoen (’t welk de belediger zelf niet dan gedeeltelijk aan anderen verhalen kan) door zijne houding, zijn gelaat, zijne stem.” Vervolgens, opdat de rede niet eenen eenparigen voortgang hebben mogt (zulk eene eenparigheid toch is eigen aan eene bedaarde zielsgesteldheid, terwijl onregelmatigheid het kenmerk is van den harts-
tugt,

(a) Zie de *Oratores Graeci* door Reiske, vol. I. pag. 537 & 538.

togt, als zijnde eene vaart en beweging der ziel) zoo is hij terstond tot andere gelijksoortige en even gemengde figuren overgegaan: „ door zijne houding, zijn gelaat, zijne stem, het zij als een, die smaadheid aandoet, het zij als vijand, het zij met de vuist, het zij op de wang.” Hierdoor werkt de redenaar hetzelfde uit, als hij, die den slag toebrengt, daar hij door de hevigheid dezer opeengestapelde woorden den geest der regteren ten sterkste trest. Daarna, gelijk een stormwind, op nieuw een' aanval doende, vervolgt hij: „ het zij met de vuist, het zij op de wang: dit grieft, dit brengt met, „ schen, ongewoon aan verongelijkingen, buiten „ zich zelve; niemand, die dit verhaalt, kan „ het bittere daarvan naar waarheid schilderen.” Hij bewaart derhalve overal, met eene gestadige afwisseling, het karakter der voorgemelde figuren, zoodat bij hem in de orde onregelmatigheid, en omgekeerd in de wanorde zekere regelmatigheid vervat is.

Beproof eens, zoo gij wilt, om bij de aangevoerde plaats de bindwoorden te voegen, zoo als de navolgers van Isocrates doen. „ Ook dit „ moet men niet onopgemerkt laten, dat hij, „ die iemand een' slag toebrengt, veel doen „ kan — vooreerst door zijne houding, daarna „ door zijn gelaat, vervolgens door zijne stem „ zelve:” — en gij zult, het overige op gelijke
wij-

wijze van voegwoorden voorziende, ontdekken, dat het driftige en scherpe, aan de hartstogten eigen, wanneer men het door bindwoorden, als 't ware, glad maakt, zijnen prikkel verliest en terftond verdoofd wordt. Immers, gelijk iemand aan de lichamen van loopenden, door dezelve zament te binden, hunne vaart ontnemen zou, zoo ook wil de drift geene stremming van bindwoorden en andere bijvoegselen gedoogen: zij toch belemmeren de vrijheid van haren loop, en ontnemen haar die snelheid van vaart, welke haar anders, als een pijl uit een werptuig, doet voortschieten.

XXI. HOOFDSTUK.

Over de verzettingen.

Onder de figuren van dezelfde soort moet men ook de verzettingen rangschikken. Dezen naam draagt de verbreking der natuurlijke orde en opeenvolging in woorden of denkbeelden, welke als het zekerst kenmerk van een' levendigen hartstogt kan beschouwd worden. Slaan wij dezulken gade, die in waarheid vertoornd, door vrees bevangen, verontwaardigd, in nijd of eenigen anderen hartstogt (want het getal derzelve is zoo groot, dat het onmogelijk is ze allen op te tellen)

len) ontfloken zijn, wij zien hen, in eene gestadige onrust; niet zelden van hetgeen zij hebben aangevangen tot andere zaken overspringen, en iets ongelijksoortigs tuschen in voegende, en daarna weder tot het eerste terug komen. Door hunne drift, even als door een' ongestadigen wind, herwaarts en derwaarts met eene schielijke afwisseling gerukt, veranderen zij, op allerlei wijzen en door verschillende wendingen, hunne woorden, denkbeelden, ja het gansche verband en de natuurlijke orde van hunne rede. De beste schrijvers volgen deze werkingen der natuur, door middel der verzettingen, na: dan toch is de kunst volmaakt, wanneer zij natuur schijnt te wezen, en de natuur wederom erlangt dan hare hoogste volkomenheid, wanneer zij de kunst bedektelijk te baat heeft. Een voorbeeld van deze verzettingen hebben wij in het zeggen van Dionysius den Phocëer bij Herodotus (a): „ Op „ het uiterste zijn onze zaken gekomen, o Jo- „ niers, zoodat wij of vrij, of slaven en wel de „ ellendigste slaven (b) zijn moeten. Nu derhal-

(a) In het VI. Boek zijner *Historien*, ten titel voertende *Erato*; Edit. Wesfeling. pag. 443.

(b) In het Grieksch staat eigenlijk, *als slaven, die voortvlugtig zijn geweest*, met zinspeling op slaven, die, hunnen heer ontloopen en weder in zijne magt gekomen zijnde, natuurlijk eene zeer harde behandeling ondervonden.

„ halve zult gij, indien gij u ongemakken ge-
 „ troosten wilt, die in den beginne wel moeten
 „ verduren, maar gij zult uwe vijanden kunnen
 „ overwinnen.” De natuurlijke orde zou hier
 geweest zijn: „ o Joniers, nu is het tijd voor
 „ u, om u ongemakken te getroosten; want
 „ onze zaken zijn op het uiterste gekomen.”
 Doch hij heeft de toespraak, *o Joniers*, achter-
 latende, terstond begonnen van het gevaar, 't
 welk hun boven het hoofd hing, als met de
 gedachte daarvan zoo zeer ingenomen, dat hij
 zich geen' tijd gunde, om zijne toehoorders aan
 te spreken. Vervolgens heeft hij ook de orde
 der denkbeelden omgekeerd: immers, voor dat
 hij hun zegt, dat zij zich ongemakken getroos-
 ten moeten (want dit is het, waartoe hij hen
 vermaant) geeft hij eerst de reden daarvan op,
 zeggende: „ onze zaken zijn op 't uiterste geko-
 men;”: zoòdat hij niet iets schijnt te zeggen,
 dat hij te voren overdacht had, maar dat de
 nood hem afperste. Nog verder gaat hierin
 Thucydides, als die ook datgene, 't welk uit
 zijnen aard vereenigd en onafscheidbaar is, door
 zijne verzettingen van een rukt. Demosthenes
 is wel niet even stout, als hij, in het gebruik
 dezer figuur, maar nochtans van alle de overigen
 de overvloedigste daarin, zelfs tot verzadiging
 toe, en weet door verzettingen aan zijne redenen
 den schijn van veel drifts en het voorkomen te
 ge-

geven, van niet te voren overdacht te zijn, doende bovendien den toehoorder deelen in het gevaar, waarin hij zich door lange verzetten stort. Dikwerf toch den aangevangen en opschortende, en daartusschen, als nam hij eene geheel andere en ongelijke schikking aan, het eene middekenbeeld op het andere, ja zelfs van buiten ontleende denkbeelden opeenslapende, brengt hij den toehoorder in vrees, als ware zijne rede geheel afgedwaald, en dwingt hem, vol bekommring, in het gevaar des sprekers te deelen; doch daarna door een' wijden omhaal het voor lang gezochte, tegen verwachting, op het einde gevoegelijk voortbrengende, stort hij hem door dat stoute en gevaarlijke gebruik der verzetten in eene veel grootere verbaasdheid. Om de menigte der voorbeelden, zij het mij vergund er geene aan te voeren.

XXII. H O O F D S T U K.

Over de valwendingen en andere figuren van dezelfde soort; mitsgaders over de verandering der getallen.

De dusgenaamde *valwendingen*, de *verzamelingen*, de *omkeeringen* en *opklimmingen* zijn

F 2 ins.

Insgelijks, zoo als gij weet, van groote kracht, en strekken om de rede te verfiëren, en het verhevene en hartstogtelijke te bevorderen. Ook de verandering der naamvallen, tijden, personen, getallen en geslachten is bij uitnemendheid geschikt, om de voordragt door verscheidenheid behagelijk te maken en dezelve te verheffen. — Van de veranderingen der getallen acht ik niet alleen die tot groot sieraad te verstreken, waarbij datgene, 't welk eene enkelvoudige gedaante heeft, bij nadere beschouwing eene menigte blijkt te bevatten, zoo als b. v. in de volgende dichtregels plaats heeft:

Straks kwam een talrijk volk, vol geestdrift, toegelopen,
En deden strand en duin weergalmen van hun stem.

Maar nog meer is, mijns oordeels, dit der opmerkinge waardig, dat het meervoudige somwijlen grootscher klinkt, en door de grootheid des getals zelve aan de rede zekere statelijkheid bijzet. Van dezen aard is het volgend zeggen van Edipus bij Sophocles (a).

o Echt, o heillooze echt, gij, de oorzaak van mijn leven,
Gij hebt mij, tot mijn smart, het haatlijk licht gegeven,
En stortte 't zelfde bloed, waaruit ik ben gewrocht,
Op nieuw in d'eigen schoot, die mij heeft voortgebrogt.
Uit

(a) In zijn treurspel, *Edipus, Koning van Thebe*, bl. 127. van de navolging van BILDERDYK.

Uit u zijn vaders, zoons en broeders, echtgenooten
En moeders, ja wat ooit afschuwlijk was, gesproten.

Alle deze benamingen duiden slechts één persoon, de mannelijke Edipus, de vrouwelijke Jocaste aan. Dan door het meervoudige getal worden, als 't ware, de rampen van Edipus verdubbeld. Gelijke vermenigvuldiging heeft plaats in het volgende:

Men zag de Hectors en Sarpedons zich vertoonen.

Hetzelfde komt voor in het volgend zeggen van Plato omtrent de Atheners (*b*), 't welk wij ook elders hebben aangevoerd: „Noch Pelopsen, noch Cadmusen, noch Egyptusfen, noch Danausfen, noch vele anderen, die van afkomst barbaren zijn, wonen onder ons: maar wij, die deze stad bewonen, zijn allen Grieken, niet met vreemden vermengd;” en 't geen er verder volgt: natuurlijk toch klinken de voorgedragene zaken grootscher, wanneer de benamingen dus worden opeengestapeld. Men moet echter dit niet anders doen, dan wanneer het onderwerp voor vergroo-ting, of vermenigvuldiging, of verheffing, of het hartstogtelijke, het zij voor een van deze, het zij voor meerdere, vatbaar is. Want overal,
als

(*b*) In zijne zamenpraak *Menexenus* of *Lijkrede* (*μενεξένου λόγος*) genaamd, Edit. Bip. Volum. V. pag. 297.

als 't ware, *schelletjes aan te hangen* (c) zweemt te zeer naar de kunst eens drogredenaars.

XXIII. H O O F D S T U K.

Over de verandering van het meervoudige in het enkelvoudige getal.

Maar ook omgekeerd heeft de verandering van het meervoudige in het enkelvoudige somwijlen grootelijks het voorkomen van verhevenheid. „Vervolgens (zegt Demosthenes ergens (a)) was geheel Peloponnesus door partijschappen verdeeld.” Dus leest men ook bij Herodotus (b): „Toen Phrynichus een treurspel gaf, den ondergang van Milete behelzende, is de geheele schouwburg in tranen uitgeborsten.” De verandering toch van het meervoudige in het enkelvoudige getal doet, als 't ware, de zaak een grooter ligchaam verkrijgen. Bij beide deze figu-

(c) De verklaring dezer figuurlijke voorstelling is te zoeken in de gewoonte der ouden, om bij plegtige optogten en andere statelijke gelegenheden de rüomen en halsters van hunne paarden met schelletjes te behangen.

(a) In zijne Redevoering *de corona*.

(b) In het VI. Boek zijner *Historien*, *Erato* getiteld, Edit. Wesseling, pag. 447.

guren is, geloof ik, de reden van het sieraad, dat zij aanbrengen, dezelfde: want de woorden, wanneer zij enkelvoudige zijn, te veranderen, is het werk van iemand, die onverwachts zekere aandoening gevoelt, en, wanneer de zaken menigvuldig zijn, het meerdere tot een welklinkend enkelvoud bijeen te voegen, heeft, om de verandering der zaken tot het tegengestelde, iets verrasschends.

XXIV. HOOFDSTUK.

Over de voorstelling van het verledene als tegenwoordig.

Wanneer men het verledene, als op het oogenblik gebeurende, voordragt, zal de rede niet langer een verhaal, maar, als 't ware, eene zichtbare afbeelding der zake wezen. „Iemand (zegt Xenophon ergens (a)) gevallen onder het paard van Cyrus en door hetzelfde geslagen, steekt het met zijn zwaard in den buik: het dier, door pijn vergramd, werpt Cyrus af: deze valt ter aarde.” Bij Thucydides is deze wijze van voordragt zeer gemeenzaam.

XXV,

(a) In zijne *Cyropaedia*, L. VII. C. I.

 XXV. HOOFDSTUK.

Over de verandering der personen.

Ook de verandering der personen is zeer levendig en schilderachtig, makende niet zelden, dat de toehoorder in het midden des gevaars schijnt te verkeeren. Een voorbeeld hiervan levert Homerus in de volgende regelen (a):

Gij zoudt, hen zoo vol vuurs elkander ziende ontmoeten,
 Hen wanen onvermoeid en versich van kracht te zijn,

als mede Aratus:

Zorg, dat ge u in die maand niet aan de zee vertrouwt,

Zoo ook zegt Herodotus ergens (b): „van de stad Elephantine naar boven varende, zult gij tot een vlak veld naderen: — deze streek doorgetrokken zijnde, zult gij, na weder in een ander vaartuig te zijn overgegaan, twaalf dagen varen en daarna in eene groote stad, Meroë genaamd, komen.” Ziet gij, mijn vriend, hoe hij u met zich

(a) H. L. XV. v. 697.

(b) In het II. B. zijner *Historien*, *Euterpe* genaamd, Edit. Wesfeling. pag. 116.

zich voert, en door de plaatsen leidt, makende dat gij ziet hetgeen gij hoort; elke voordragt toch, waarbij de rede tot den toehoorder zelve gerigt wordt, doet hem, als 't ware, bij de voorgestelde zaken tegenwoordig zijn. En, wanneer men niet als tot allen, maar als tot één alleen spreekt, gelijk in den volgenden dichtregel (c),

Voor wie Tydidias streed, zoudt gij niet kunnen weten;

Zoo roert men hem door leze toespraak te sterker, en maakt hem te opmerkzamer en geheel vervuld met de zaak, welke verhandeld wordt.

XXVI. H O O F D S T U K.

*Over de aanneming van den
persoon eens anderen.*

Het gebeurt ook somwijlen, dat een schrijver, van iemand verhalende, door eene plotselinge geestdrift weggevoerd, deszelfs persoon aanneemt. Deze figuur is het kenmerk eener losbarstende aandoening.

(c) *Hom. II. L. V. v. 85.*

Men hoort, met luid geroep hield Hector de Trojanen
Tot wakkren aanval op der Grieken vloot vermanen:
En, dien ik vinden mogt, zich van des vijands vloot
Verwijderd houdende, dien wacht een wisse dood (a).

De dichter heeft dus het verhaal, als aan hem
voegende, voor zich behouden; doch de afge-
brokene bedreiging heeft hij onvoorziens, zonder
eenige voorafgaande aankondiging, aan de drift
des veldheers toegeëigd. Koud toch zou het
bijvoegfel geweest zijn; „op deze of soortgelij-
ke wijze sprak Hector:” nu daarentegen is deze
onverwachte overgang den dichter zelve, als 't
ware, onverhoeds onsnapt. Deze figuur komt
derhalve ook dan te stade, wanneer de gelegen-
heid dringt en den schrijver niet toelaat zich op
te houden, maar hem noodzaakt spoedig een
ander' persoon aan te nemen, gelijk het geval is
in de volgende plaats van Hecateus (b): „Geyx,
hierover verontrust, heeft de Heracliden gelast
terstond te verhuizen. Ik toch ben buiten staat
u te helpen; opdat gij dan zelve niet moogt
omkomen en mij onheil berokkenen, zoo ver-
trekt naar een ander' volk.” — Demosthenes
heeft, in zijne Redevoering tegen Aristogiton (c),
de-

(a) *Hom. Il. L. v. 346. & seqq.*

(b) Deze Hecateus, wiens schriften verloren zijn, is, volgens Suidas, de oudste Grieksche historiefchrijver in profa.

(c) Zie de *Oratores Graeci* door Reiské, Vol. I. p. 772.

deze invoering van verscheidene personen nog op eene andere wijze vol levendigheid en drift gemaakt, zeggende: „ En zal er niemand onder u gevonden worden, die verstoord en vergramd zij over de gewelddadige vertredingen der wet, welke die onreine en schaamteloöze zich vermeet? die, ô verachtelijkste der menschen, daar uwe ongebondenheid in het spreken bedwongen wordt, niet door affchutselen, niet door deuren, welke ook een ander zou kunnen openbreken,” en 't geen er verder volgt. In een' onvolkomenen zin, verandert hij spoedig de gedaante zijner rede, en bijna verdeelt hij door zijne drift één woord over twee personen, „ die, ô verachtelijkste:” daarna zijne rede, die tegen Aristogiton gerigt was, afwendende, en hem schijnende te verlaten, keert hij niet te min door de kracht van het hartstogtelijke dezelve veel sterker tot dezen. Hetzelfde doet Penelope bij Homerus (d).

Spreek, waartoe hebben u mijn minnaars hier gezonden,
 Ô Bode? is 't om 't gezin, aan mijnen dienst verbonden,
 Te dwingen, om voor hen der maaltijd toe te reên?
 Ach, mogten zij voor 't laatst daartoe dit huis bereên,
 Die minnaars tegen dank, die vreemd al verkeerent!
 Gij, die in groot getal het erf komt verteren
 Van mijn' Telemachus: hebt gij in uw jeugd
 Van uwe vader man hij was, vernomen?
 En ..

(d) *Odyss.* L. IV. v. 681. & seqq.

XXVII

 XXVII. HOOFDSTUK.

Over de omschrijving.

Niemand, geloof ik, zal twifelen, dat ook de omschrijving de verhevenheid bevordert. Immers, gelijk in de zangkunst de hoofdtoon, door vereeniging met de zoogenaamde hulptonen, aangeneramer klinkt, zoo ook maakt de omschrijving dikwerf met het eigenlijke woord eene bekoorlijke zamenstemming, en werkt uitnemend ter versieringe mede, vooral wanneer dezelve niet iets opgeblazens en wanluidends, maar integendeel iets zacht getemperds heeft. Ten bewijze hiervan kan Plato in het begin van zijne *Lijkrede* (a) strekken; „In der daad hebben deze van ons 't geen hun toebehoort, na welks bekoming zij de reis, door het noodlot bepaald, aanvaardden; zij toch zijn niet alleen door de stad en algemeene kosten, maar ook elk hunner in 't bijzonder door zijne nabestaanden met eene plegtige uitvaart vereerd. Hij heeft dus den dood de reis genoemd, door noodlot be-

(a) Zie de boven aangehaalde zamenpraak, *Menexenus* of *Lijkrede* genaamd, Edit. Bipont. Vol. V. pag. 272.

paald; en het verkrijgen eener behoorlijke begrafenis, eene plegtige uitvaart, hun door het vaderland op algemeene kosten verleend. Heeft hij hierdoor de gedachte niet meer dan matiglijk verheven, en, terwijl zij op zich zelve zeer eenvoudig was, haar door zijne voordragt zekere welluidendheid en harmonie bijgezet, welke uit de omschrijving geboren wordt? Zoo ook zegt Xenophon ergens (b): „Gij beschouwt den arbeid als den leidsman tot een genoegelijk leven; gij hebt uwe zielen met den schoonsten en aan krijgslieden meest passende schat verrijkt: want gij verheugt u in den roem meer dan in eenig ander goed.” Door, in stede van *gij wilt arbeiden*, te zeggen; *gij beschouwt den arbeid, als den leidsman tot een genoegelijk leven*, en het overige op gelijke wijze uit te breiden, heeft hij eene grootsche gedachte in zijne lofspraak besloten. Ook dit onnavolgbaar zeggen van Herodotus (c) vinde hier plaats: „de Godin heeft die Scythen, die haren tempel beroofd hadden, met eene vrouwelijke ziekte gestraft.”

XXVIII.

(b) In zijne *Cyropaedia*, L. I. C. 5.

(c) In het I. B. zijner *Historien*, *Clio* genaamd, Edit. Wesfeling, pag. 53.

 XXVIII. H O O F D S T U K

Over het laffe en beuzelachtige van het onmatig gebruik der omschrijving.

De omschrijving kan meer dan eenige andere figuur van dienst zijn, zoo men dezelve slechts niet onmatig gebruikt. Dan toch heeft zij terstond iets zwaks, beuzelachtigs en plomps. Van daar ook wordt Plato, die zich van deze figuur zeer dikwijls, ja somwijlen ontijdig bedient, door velen bespot, om 't geen hij in zijn werk *over de wetten* (a) zegt: „dat men noch zilveren, noch gouden rijkdommen moet toelaten, hunnen zetel in den burgerstaat te vestigen.” Indien hij, luidt hunne taal, het bezit van schapen en osfen verboden had, zou hij zekerlijk *rijkdommen van schapen en osfen* gezegd hebben. Dan laat hetgeen wij, bij wijze van uitslap, hebben aangemerkt over het nut, 't welk de figuren aan het verhevene kunnen toebrengen, omtrent dit onderwerp genoeg zijn; want de verklaarde maken allen de rede hartstogtelijker en

(a) De bedoelde plaats komt voor in het V. Boek van het genoemde werk.

en treffender. Het hartstogtelijke nu is even naauw verwant met het verhevene, als de schildering der menschelijke zeden met het vermaak.

•XXIX. H O O F D S T U K.

Over de keuze der woorden.

Naardien de zin en de wijze van uitdrukking elkanderen meestal verklaren, zoo laat ons, indien er nog iets overig zij, dat tot de laatste betrekking heeft, daarop de aandacht vestigen. Wat dan de keuze van eigenlijke en grootsche klinkende woorden betreft, het zal noodeloos zijn voor deskundigen aan te wijzen, dat dezelve den toehoorder op eene wonderbare wijze streelt en medevoert. Van daar ook, dat alle redenaars en schrijvers zich daarop bijzonder toeleggen, als waardoor in schriften, even als op fraaije beelden, zich te gelijk grootheid, schoonheid, zekere kleur van oudheid, deftigheid, kracht, nadruk, en 't geen verder tot fieraad strekken kan, vertoonen, en aan de zaken, als 't ware, zeker bespraakt leven geschonken wordt. Sierlijke woorden toch zijn inderdaad het licht der denkbeelden.

Zwier van uitdrukkingen echter is niet overal
dien.

dienstig, naardien het omkleeden van kleine za-
ken met grootfche en deftige woorden gelijke
vertooning maakt, als of men een klein kind
een groot en voor het treufpel voegend mom-
aangezigt voordeed. Maar in de dichtkunde
en (a)

.

XXX. H O O F D S T U K.

Over het gebruik van gemeenzame woorden.

.

Zeer dichterlijk ook en natuurlijk is dit Anacre-
ontifche: „ Ik wende mij niet langer tot het
Thracifch meisje.” — Zoo ook komt mij het
volgend zeggen van Theopompus (a), om de
na-

(a) Hier is weder een aanmerkelijk gedeelte van den
tekst verloren geraakt. Hetzelfde heeft plaats omtrent
het begin van het volgende Hoofdstuk.

(a) Theopompus, een leerling van Ifocrates, was een
der beroemdste gefchiedfchrijveren onder de Grieken, die,
zoo om zijne naauwkeurigheid en waarheidsliefde, als
om de voortreffelijkheid van zijnen ftijl, grootelijks ge-
prezen wordt. Onder zijne fchriften, welke allen verlo-
ren zijn geraakt, was het vermaardfte zijne *Gefchiedenis*
van Philippus, in LVIII. Boeken verdeeld, uit welk werk
ook

nadrukkelijke beteekenis der zake, lofwaardig voor, schoon Cecilius het, om welke reden is mij onbekend, berispelijk keurt. „ Philippus was in „ staat, wanneer de nood het vorderde, de hem „ voorkomende wederwaardigheden *op te slikken.*” Somwijlen is een gemeenzaam woord veel krachtiger dan een sierlijk; het zelve toch wordt uit het dagelijksche gebruik *terstond* kennelijk, en 't geen gebruikelijk is, vindt daardoor reeds meerder geloof. Zeer nadrukkelijk derhalve zegt men van iemand, die, tot bevrediging van zijne heersch- en hebzucht, allerlei smaadheden geduldig, ja met vermaak verdraagt, *dat hij, wanneer de nood zulks vorders, de wederwaardigheden opstikt.* Hetzelfde geldt omtrent deze plaats van Herodotus (b): „ Cleomènes heeft „ in zijne razernij zijn eigen vleesch met een mes „ in stukken gesneden, tot hij zich zelve geheel „ dood heeft gekorven:” en elders (c) zegt hij: „ Py

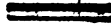
ook de plaats, door Longinus aangevoerd, ontleend schijnt. Een ander geschiedkundig werk van hem had betrekking tot den Peloponnesischen oorlog. Zie over hem *Vossius de Historicis Graecis*, L. I. Cap. VII.

(b) De bedoelde plaats, welke echter door Longinus niet in haar geheel en volkomen nauwkeurig is bijgebracht, komt voor in het VI. Boek van Herodotus, *Errata* genaamd, *Edit. Wesfeling.* pag. 472 & 473.

(c) In zijn VII. B., *Polyhymnia* geheeten, *Edit. Wesfeling.* pag. 590.

G

„ Pythes heeft op het schip zoo lang gestreden,
 „ tot hij geheel in stukken was gehouwen.” Alle
 deze uitdrukkingen komen zeer na aan de taal
 van het gemeene leven; doch, wanneer men op
 hare nadrukkelijke beteekenis acht geeft, hebben
 zij niets laags noch gemeens.

XXXI. H O O F D S T U K.

*Over het gebruik van overdrag-
 telijke uitdrukkingen.*

Ten aanzien van de menigte der overdragtelij-
 ke uitdrukkingen schijnt Cecilius met die genen
 in te stemmen, die niet meer dan twee, of ten
 hoogste drie willen bijeengevoegd hebben. Maar
 Demosthenes, die ook in dezen ons ten rigt-
 snoer dienen moet, leert ons, dat het gebruik
 van dezelve dan regt te stude komt, wanneer de
 hartstogten, even als een stroom, voortrollen en
 dezelve als noodzakelijk in eene groote menigte
 met zich voeren. „ Onreine en verderfelijke
 „ menschen, zegt hij ergens (a), vleijers en de-
 „ zulken, die hun eigen vaderland van een gereten,
 „ de

(a) In zijne Redevoering *de Corona*. Zie de *Orato-
 res Graeci* van Reiske, Vol. I. pag. 324.

„ de vrijheid eerst aan Philippus, daarna aan Alex-
 „ ander verkocht hebben, die het geluk naar hun-
 „ nen buik en het genot der schandelijkste wellus-
 „ ten afmeten, de vrijheid daarentegen en het niet
 „ afhangen van eenigen overheerscher, 't geen bij
 „ onze voorvaders als de eindpaal en het toppunt
 „ aller goederen beschouwd werd, geheel vernie-
 „ tigd hebben.” Hier heeft de gramschap des re-
 denaars zich in een' vloed van *tropische* uitdruk-
 kingen op de verraders van hun vaderland uitge-
 stort. Volgens het zeggen van Aristoteles en
 Theophrastus zijn deze en soortgelijke bijvoegse-
 len geschikt, om het stoute van sommige over-
 dragtelijke uitdrukkingen te matigen, als *om zoo*
te spreken, als 't ware, indien het mij geoor-
loofd is dus te spreken, en zoo ik mij van eene
gewaagde uitdrukking bedienen mag. Zulk
 eene verontschuldiging, zeggen zij, verzacht het
 stoute eener uitdrukking. Ik wil dit geenszins
 ontkennen, doch beweer tevens ('t geen ik ook
 ten aanzien der figuren gezegd heb) dat het sterk
 hartstogtelijke, ten gepasten tijde aangevoerd, en
 het uitnemend verhevene eigenaardig geschikt zijn,
 om de menigte en stoutheid van overdragtelijke
 uitdrukkingen te bedekken. Immers is het na-
 tuurlijk, dat zij door de hevigheid van hunne
 vaart al het overige met zich slepen en voort-
 stuwen; ja, wat meer is, gewaagde uitdrukkin-
 gen, als volstrekt noodzakelijk, aannemen, en

G 2

den

den toehoorder geen' tijd gunnen, om de menigte te berispen, doordien hij met gelijke geestdrift, als de spreker, bezielde is. Niets verder is in de behandeling van algemeene plaatsen, en bij beschrijvingen van zoo veel kracht, als menigvuldige en op elkander volgende woordwifelingen, door middel van welke ook bij Xenophon de ontleding van het menschelijke ligchaam op eene grootfche, en nog meer bij Plato op eene goddelijke wijze wordt afgemaald (b). Het hoofd noemt hij *het kasteel*, den hals *eene landengte*, geplaatst tusschen het hart en de borst; de wervelbeenderen zijn, als 't ware, *de hengfels*, waarop hij rust en zich beweegt. Verder zegt hij, dat de wellust het lokaas is van alle menschelijke onheilen; en de tong de regter van den smaak; dat het hart de band is der aderen, en de bron van het door alle leden hevig omgevoerde bloed, op eene welversterkte plaats gesteld: de doorgangen der zweetgaten en bloedvaatjes noemt hij

(b) De beschrijving van het menschelijk ligchaam, door Longinus bedoeld, komt voor in de zamenpraak van Plato, *Timeus* genaamd. Onze schrijver heeft daar uit niet dan enkele bijzonderheden ter staving van zijn gezegde ontleend, terwijl de beschrijving zelve, overwaardig om in haar geheel te worden nagelezen, een aanzienlijk deel der genoemde zamenpraak beslaat. Men zie dezelve Edif. Bip. Vol. 14. pag. 377. & seqq. tot aan het einde van dit Boekdeel.

hij enge wegen. Voorts voegt hij er bij, dat de Goden het hart bij deszelfs opspringing, welke bij vrees voor naderende onheilen en het oprijzen van den ontvlamden toorn plaats heeft, te hulp willende komen, de long in het ligchaam geplaatst hebben, die, zacht en bloedeloos en als een spons doorboord, het hart als voor een kussen dient, opdat het, als de gramschap in hetzelfde ontbrandt, tegen iets terugwijkends stootende, geen letsel moge lijden. — De zitplaats der begeerten heeft hij het verblijf der vrouwen, die der gramschap dat der mannen genoemd: de mild is, volgens hem, de spons, die de ingewanden uitveegt, van waar zij, opgevuld met de afgevaagde onreinheden, zich uitzet, en eene zachte gezwellenheid verkrijgt: vervolgens, zegt hij, hebben de Goden alle deelen met vleesch overdekt, 't welk aan dezelve, even als wollen bindselen, tot een beschutsel strekt tegen alle van buiten komende ongemakken: het bloed noemt hij het voedsel van het vleesch, en ter voedinge, gaat hij voort, hebben de Goden het ligchaam, even als een' hof, met kanalen doorsneden, opdat de beekjes der aderen, als uit eene nimmer opdroogende rivier, door het ligchaam, dat vol bloedvaatjes is, bestendig stroomen zouden; en, wanneer de dood nadert, zegt hij, dat de touwen der ziele, als van een schip, worden losgemaakt, en zij vrij wordt

gelaten. Deze en voortgelijke woordwifelingen komen ook in het vervolg dezer plaats in menigte voor; doch het bijgebragte is genoeg om aan te toonen, dat tropifche uitdrukkingen uit haren aard grootsch zijn en overdragtelijke de verhevenheid bevorderen, en dat hartstogtelijke plaatsen en verhalen dezelve het liefst aannemen. — Voorts is het, ook zonder mijne herinnering, reeds blijkbaar, dat het gebruik der woordwifelingen, even als alle andere fchoonheden der voordragt, de fchrijvers veelal tot het onmatige vervoert. Om die reden ook wordt Plato niet zelden vinnig doorgehaald, als die, door zekere dronkenschap, als 't ware, der rede, tot buitensporige en harde overdragten en een' ijdel en *allegorifchen* praal wordt weggesleept. „Laat het” (zegt hij ergens (c)) „zich niet gemakkelijk begrijpen, „dat de staat op de wijze van een' beker gemengd moet zijn? in welken de ingegotene „wijn, die woedende Godheid, bruist en fchuimt; „doch door de andere nuchtere Godheid gekastijd, treedt zij met dezelve in eene fchoone „gemeenfchap en levert een' goeden en gematigden drank uit.” Immers *het water*, zeggen zij, *eene nuchtere Godheid*, en de *vermen-*

(c) De hier bedoelde plaats komt voor in het VI. Boek van zijn werk *over de wetten*, Edit. Bipont, vol. VIII. pag. 294.

menging, kastijding te noemen, is inderdaad het werk van eenen dichter, die zelf niet volkomen nuchteren is. Op dergelijke struikelingen aanvallende, heeft Cecilius, hoewel het niet meer dan struikelingen zijn, zich echter op grond daarvan verftout in zijne uitleggingen over Lysias, dezen redenaar in alles voor uitmuntender dan Plato te verklaren; waartoe hij door twee rede-looze hartstogten verleid is. Want, terwijl hij Lysias meer dan zich zelve bemint, haat hij Plato nog sterker, dan hij den eersten bemint. Bovendien wordt hij door een' geest van tegen-spraak gedreven; ook zijn de onderstellingen, welke hij aanneemt, niet zoo onbetwistbaar, als hij zich inbeeldt: want hij draagt den redenaar als geheel onberispelijk en vlekkeloos voor, en geeft hem, als zoodanig, den voorrang boven Plato, die dikwerf tot gebreken vervalst; doch deze voorstelling is verre af van waar te zijn.

XXXII. H O O F D S T U K.

Wat voortreffelijker te achten zij, een werk van gebreken, doch tevens van verhevenheid ontbloot, of een verheven, dat door sommige vlekken bezoedeld is.

Welaan, laat ons eens eenen schrijver nemen, die geheel vlekkeloos en onberispelijk is. Is het

ook omtrent dezen niet der moeite waardig in 't algemeen te onderzoeken, of in dichtstukken en redevoeringen het verhevene, door sommige gebreken bevekt, voortreffelijker zij te achten, dan datgene, 't welk niet dan middelmatig in schoonheden, doch geheel zuiver en onberispelijk is? Verder, of aan meerdere, dan aan grootere schoonheden in redevoeringen billijkerwijze de voorrang worde gegeven? Zulke vragen toch komen bij het verhevene eigenaardig te pas, en moeten daarbij volstrektelijk beantwoord worden. — Het is mij dan niet onbekend, dat bij uitstekendheid verhevene vernuften het minst van gebreken vrij zijn; datgene toch, 't welk in allen deele nauwkeurig is, loopt gevaar van laag te worden: ook moet in het verhevene, even als bij aanzienlijke rijkdommen, iets zijn, dat veronachtzaamd wordt. Kan het zelfs wel anders zijn, dan dat lage en middelmatige geesten, door nimmer iets gevaarlijks te wagen of zich naar de hoogte te verheffen, doorgaans zonder gebreken en in veiligheid blijven; verhevene vernuften daarentegen door hunne verhevenheid zelve groot gevaar loopen van te struikelen? Doch ook dit andere is mij niet onbekend, dat namelijk in alle menschelijke voortbrengselen het gebrekkige natuurlijkerwijze de oogen het meest tot zich trekt, en dat de geheugenis der gebreken onuitwischaar blijft, terwijl die der schoonheden spoedig

dig vervloekt. Ook heb ik zelf vele gebreken van Homerus en de overige meest vermaarde schrijveren aangewezen, in welke ik geenszins behagen vinde, hoewel ik die veeleer als onachtzaamheden, bij toeval en onbedachtelijk aan hunnen verhevenen geest ontlipt, dan als opzettelijke feilen aanmerk. Dessietteenstaande ben ik van gevoelen, dat grootere schoonheden, hoewel niet overal gelijk aan zich zelve, altijd den voorrang verdienen, en wel, al ware het om geene andere reden, om die verhevenheid van geest zelve. Zoudt gij, omdat Apollonius, de dichter der Argonautica, nimmer tot gebreken vervalt, liever Apollonius dan Homerus willen zijn (a)?

Wat

(a) In den gewonen tekst wordt hier ook nog van den herdertsdichter Theocritus gewaagd; doch ik heb niet getwijfeld dit met Toup, als een ongepast bijvoegsel van eene vreemde hand, te verwerpen. — Voorts zij, bij deze gelegenheid met een woord gezegd, dat de werken van alle de mij bekende dichteren, hier door Longinus opgenoemd, met uitzondering van die van Apollonius den Rhodier, zijn verloren geraakt. Van dezen, die te Alexandrië gebloeid heeft, is een heldendicht, den togt der Argonauten beschrijvende, tot ons gekomen, waaruit Virgilius het een en ander ten zijnen gebruik heeft overgenomen, — *Eratothenes*, de voorganger van Apollonius in het toezigt over de Alexandrijnsche bibliotheek, was een man van groote bedrevenheid in onderscheidene wetenschappen, doch die, omdat hij geacht werd in geene uit te munten, den naam van

Wat dunkt u? Is Eratosthenes, om zijn dichtstuk *Erigone*, 't welk geheel en al onberispelijk is, voor grooter dichter te houden dan Archilochus, die door de aandrift van zijnen goddelijken geest, welke het bezwaarlijk valt aan regelen te onderwerpen, ook veel onregelmatigs en ongeschikts in zijne gedichten immengt? Zoudt gij (vraag ik verder) in het lierdicht liever Bacchylides, dan Pindarus willen zijn? en in het treurspel liever Ion van Chios, dan Sophocles? De eerstgenoemden toch zijn vrij van gebreken, en hebben waarlijk in den sierlijken trant veel schoons en bevaligs: Pindarus en Sophocles daarentegen zetten, wel is waar, door hunne drift somwijlen alles in brand; doch niet zelden ook wordt hun vuur onverwachts uitgedoofd en dalen zij op het onge-

Erige, of den tweeden droeg. Van zijn dichtstuk *Erigone* is alleen de naam bekend. — Omtrent *Archilochus*, wiens dichtstukken wij insgelijks misfen, zal het nauwelijks noodig zijn te herinneren, dat hij in de Jambische dichtsport, waarvan hij door de meesten voor den uitvinder gehouden wordt, zich boven anderen roem verworven heeft. — *Bacchylides*, van wien mede niets tot ons gekomen is, behoort tot de tien dichters van Griekenland, die geacht werden in het Lierdicht het meest te hebben uitgemunt. — *Ion* van Chios eindelijk is ons insgelijks niet dan uit de berigten der ouden bekend, die, onder meer andere dichtstukken, ook van verscheidene treurspelen van hem gewagen. Men kan over deze allen meer bescheids vinden bij *Vossius* in zijn Boek de *Poëtis Graecis*.

gelukkigst. En echter zal, vertrouw ik, geen verstandige alle de treurspelen van Ion met den éénen Edipus van Sophocles gelijk stellen.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Voortzetting van hetzelfde onderwerp. — Vergelijking van Demosthenes en Hyperides.

Zoo men de schoonheden van schriften naar het getal, niet naar hare waarde schatten moet, zal Hyperides in alle opzigten den voorrang verdienen boven Demosthenes. Immers is hij veel welluidender dan deze, en bezit meerdere voortreffelijkheden, ja komt in alles bijna het naast aan den uitmuntendsten, even als een kampvechter, in vijf verschillende oefeningen bedreven (a), die, wel is waar, in elke bijzondere oefening voor hen, die daarin het meest uitmunten, moet onderdoen, doch deze wederom in die oefening, waar-

(a) De vijf hier bedoelde oefeningen zijn het werpen met den *discus* (eene ronde, breede en platte schijf van ijzer, koper, lood, steen of andere zware stoffe) het hoogschieten, het springen, het loopen en het worstelen. Die in deze vijf oefeningen bedreven was, droeg den naam van *πνραδης* d. i., volgens eene letterlijke vertaling, *vijsstrijder*.

waarin zij onbedreven zijn, overtreft. Hyperides toch heeft bij de navolging van alle de schoonheden van Demosthenes, de samenstelling der zinnen uitgezonderd, ook de deugden en bevaligheden van Lyfias gevoegd. Immers is hij zacht, waar zulks vereischt wordt, en brengt niet alles aaneengeschakeld en als in eenen adem voort, gelijk Demosthenes: ook drukt hij op eene aangename en liefelijke wijze die aandoeningen uit, welke van een' meer gematigden aard zijn. Daarenboven vindt men bij hem tallooze geestigheden, eene zeer beschaafde spotternij, en waarin iets edels uitblinkt, eene zegevierende gemakkelijheid in het voortbrengen van schimpredenen, jokkernijen, die niet plomp of vergezocht, maar, volgens den echt Attischen trant (*b*), uit de zaak zelve ontleend zijn; eene uitnemende vaardigheid in het geestig wederleggen van tegenwerpingen; eene groote mate van *comisch* vernuft, eene puntigheid en spotternij, die steeds haar doel treft, en in dit alles eene onnavolgbare bevalligheid: voorts heeft hij eene natuurlijke geschiktheid, om het medelijden op te wekken: ook is hij uitvoerig in het verhalen, en weet op eene gemakkelijke wijze uitweidingen te maken,

(*b*) Wij hebben in de vertaling van deze plaats, de omzetting gevolgd, door den beroemden Ruhnkenius in den Griekschèn tekst gemaakt.

ken, waarvan onder anderen zijn dichterlijk verhaal omtrent Latona ten bewijze strekt. Zoo ook is zijne lijkrede met zoo groot eene pracht opgesteld, dat ik twijfel, of hem iemand daarin overtreffe. Demosthenes daarentegen is geenszins gelukkig in het uitdrukken van gematigde bewegingen, noch geschikt tot eene uitvoerige voordragt, noch eenigermate zachtvloeiend of prachtig, met een woord, voor het grootste gedeelte ontbloot van alle die schoonheden, welke wij straks hebben opgenoemd. — Waar hij zich geweld aandoet, om lachverwekkend en geestig te zijn, wekt hij veel minder gelach, dat hij uitgelagchen wordt, en wanneer hij aardig zoekt te worden, is hij er het verst van verwijderd: en, had hij ondernomen, de redevoering over Phryne of Athenogenes te schrijven, hij zou Hyperides nog in glansrijker licht hebben doen voorkomen. Doch, naardien de schoonheden van dezen, hoe menigvuldig ook, echter van verhevenheid ontbloot zijn, als 't ware een' nuchteren geest aan den dag leggen en den toehoorder in rust laten, zoo is er niemand, die Hyperides lezende, ontroerd worde: Demosthenes daarentegen, eensdeels alle de verhevenste en volmaakte hoedanigheden van eenen redenaar bezittende; als grootschheid en verhevenheid van voordragt, levendigheid van hartstogten, rijkdom, vaardigheid van geest, en snelheid; anderdeels, ('t geen
 zij-

ne hoofddeugd is) eene kracht van zeggen, hoedanige niemand erlangen kan, Demosthenes, zeg ik, overtreft alle redenaars van alle tijden in die schoonheden, welke hij bezit; en die, welke hij ontbeert, werken niets ten zijnen nadeele, daar hij allen, die immer op den roem van welsprekendheid aanspraak maakten, als van den donder of een bliksemstraal getroffen, ter nedervelt; ja eerder zou iemand met geopende oogen den voortschietenden bliksem kunnen tegenstaren, dan tegen zijne op elkander volgende hartstogten bestand wezen.

XXXIV. H O O F D S T U K.

Voortzetting van hetzelfde onderwerp.

Wat dan Plato aangaat, er is, gelijk ik reeds gezegd heb, tuschen hem en Lyfias nog een ander onderscheid; deze toch moet voor den eersten niet alleen in uitnemendheid, maar ook in menigte van schoonheden onderdoen, en verdient nog meer om het grootere aantal zijner gebreken, dan om den geringeren overvloed van schoonheden beneden hem gesteld te worden. Wat is het dan, 't welk die goddelijke schrijvers heeft aangezet, om, met verfmading van eene zich tot al-

alles uittrekkende naauwkeurigheid, steeds het verhevenste na te jagen? Onder vele andere bedenkingen heeft, geloof ik, vooral deze hen bezielde, dat de natuur den mensch geenszins als een laag en onedel schepsel heeft aangemerkt, maar integendeel, ons in dit leven en op dit wijd-uitgestrekte wereldrond, als op eene groote schouwplaats, inleidende, om alle hare werkingen en deelen opmerkzaam gade te slaan, en zelve met eene vurige eerezucht werkzaam te zijn, onze zielen dadelijk eene onverdoofbare liefde tot al wat grootsch en ten onzen aanzien goddelijk is, heeft ingeplant. Dit is oorzaak, dat voor de menschelijke beschouwing en de vlugt van zijnen geest zelfs de geheele wereld niet toereikend is, maar zijne gedachten dikwerf de grenzen der hem omringende natuur overschrijden; en, wanneer iemand alomme in het menschelijk leven rondziet en acht geeft, hoe het groote en schoone in alles den voorrang hebbe, zal hij spoedig ontdekken, waartoe wij geschapen zijn. Van daar dat wij, als door zekere natuurlijke aandrift, geenszins kleine rivieren, hoe helder en nuttig ook, maar integendeel den Nijl, den Ister, den Rijn en veelmeer nog den Oceaan bewonderen; van daar dat wij niet over het vuur, door ons ontfoken, hoe zuiver eene vlam het ook behoude, maar over de groote hemellichten, schoon dikwerf verduisterd, opgetogen

en verbaasd staan, noch het eerste meer bewonderenswaardig achten, dan die vreeselijke kolken van den Etna, welks monden uit de diepte steenen, ja geheele rotsen opwerpen, en somwijlen stroomen van louter onderaardsch vuur uitstorten. Omtrent dit en al, wat van gelijken aard is, laat zich met regt zeggen, dat het nuttige en noodzakelijke voor den mensch ligt verkrijgbaar is, maar dat integendeel datgene, 't welk onverwacht en buitengewoon is, altijd zijne verwondering gaande maakt.

XXXV. HOOFDSTUK.

*Voortzetting en besluit van het onderwerp, in de
naastvoorgaande Hoofdstukken verhandeld.*

Ten aanzien dan van dezulken, die in hunne schriften (waar het grootsche tevens met nut en voordeel gepaard gaat) eene uitstekende verhevenheid ten toon spreiden, moet men uit het gezegde dit besluit opmaken, dat zij, schoon van de volmaaktheid op een' grooten afstand verwijderd, echter allen verre boven het menschelijke verheven zijn, en dat het gebrekkige in hunne voortbrengselen welbewijst, dat zij menschen zijn, doch dat het verhevene hen der goddelijke grootheid nabij doet
ko-

komen; en dat hetgeen vrij is van gebreken niet berispt, doch het grootfche tevens bewonderd wordt. Wat behoefte ik hier nog bij te voegen, dan alleen dit, dat ieder dezer mannen dikwerf alle zijne gebreken door éénen verhevenen en fchoonen trek vergoedt, en dat (’t geen het voornaamfte is) indien iemand alle de feilen van Homerus, Demosthenes, Plato en de overige meest vermaarde fchrijveren bijeenzamelde, derzelve vereenigde fom bevonden zou worden, niet het geringfte, of liever het duizendfte gedeelte uit te maken van de voortreffelijke en wel uitgevoerde plaatsen, welke allerwege bij hen voorkomen? Van daar dat de nakomelingfchap, als wier oordeel door de razernijen van den tijd niet bedweld kan worden, door alle eeuwen hun den prijs der overwinning heeft toegevoezen, en tot nog toe onvervreemdbaar voor hen bewaart, en in het toekomende waarfchijnlijk bewaren zal,

Zoo lang het water froomt, ’t geboomte welig bloeit.

Hem, die fchreef, dat het Colofus beeld, door gebreken ontferd, niet hooger te achten is, dan de fpiesdrager van Polycletus (a), laat zich,

on-

(a) Polycletus was een der beroemdste beeldhouwers onder de Grieken, wiens bevalligheid en naauwkeurigheid bovenal geprezen wordt. Zie *Quinctilianus, Inftit.*

H

Orat.

zonder andere, ook dit antwoord geseedelijk toevoegen, dat in de werken der kunst datgene, 't welk het zorgvuldigst bearbeid is, in die der natuur het grootste en verhevene bewonderd wordt; de mensch nu is van de natuur met het spraakvermogen begiftigd: ook wordt in beelden de gelijkheid aan de menschelijke gedaante, in schriften daarentegen, zoo als ik reeds gezegd heb, iets gevorderd, dat boven het menschelijke verheven is. Dan (om met deze leering terug te keeren tot datgene, van waar onze redekaveling begonnen is) maardien het onberispelijke doorgaans aan de kunst, het uitnemend verhevene, doch dat zich zelve niet overal gelijk blijft, aan grootheid van ziel zijnen oorsprong verschuldigd is; zoo is het noodzakelijk, bij de natuur de kunst te baat te nemen; want misschien ontstaat het volmaakte uit de ineen-smelting van deze beiden. Deze aanmerkingen achte ik noodig over de zich opdoende vraagstukken in het midden te brengen; doch ieder volge in dezen zijnen smaak.

XXXVI.

Orat. L. XII. C. 8, en Plinius, Hist. Natur. L. XXXIV. C. 8. Zijn Doryphorus (spiesdrager) was een klein gewapend beeld, verbeeldende een' jonge met een mannelijk voorkomen, zoo als Plinius het t. a. pl. noemt.

XXXVI. HOOFDSTUK.

Over de vergelijkingen.

Aan de overdragten zijn (om den draad onzer verhandeling weder op te vatten) de vergelijkingen en beelden zeer na verwant, alleen daarin van dezelve onderscheiden (a)

XXXVII. HOOFDSTUK.

Over de Grootpraak.

Ook zulke uitdrukkingen zijn af te keuren: „zoo gij uwe hersenen niet onder uwe voeten hebt, om die te vertreden (a).” Daarom behoort men te weten, hoever men iedere zaak kan drijven: somwijlen toch neemt het de kracht der grootpraak weg, wanneer men de

(a) Hier is wederom bijna een gansch Hoofdstuk verloren gegaan. Ook het begin van het volgende ontbreekt.

(a) Dit zeggen komt voor in de Redevoering *de Haloneso*, die op naam van Demosthenes gaat. Zie de *Oratores Graeci* door Reiske, vol. I. p. 88.

de grenzen al te zeer overschrijdt; en hetgeen op die wijze overspannen is, verslapt, ja heeft niet zelden eene geheel tegengestelde uitwerking. Zoo is Isocrates door eene te sterke zucht om alles te vergrooten, tot mijne verwondering, geheel tot het kinderachtige vervallen, wanneer hij in het begin zijner Panegyrische redevoering, waarvan het oogmerk is te betoogen, dat de Atheensche staat den Lacedemonischen in weldaden, aan Griekenland bewezen, overtreft, zich in dezer voege laat hooren: „ Daarenboven hebben de woorden zulk „ eenē kracht, dat men daardoor het hooge laag „ maken, en het geringe met zekere grootheid „ kan omkleeden, dat men aan het oude een voor- „ komen van nieuwhed, en aan het nieuwelings „ gebcurde eene oude gedaante geven kan (a)”. — Zult gij dan (mag men vragen) & Isocrates, alles wat gij omtrent de Atheners en de Lacedemoniers zult zeggen, op gelijke wijze in een verkeerd licht plaat.

(a) Deze plaats, behoorende tot de inleiding van die beroemde Panegyrische redevoering van Isocrates, aan welke hij tien of, volgens sommigen, vijftien jaren befteed heeft, dient in haren zamenhang, om reden te geeven, dat hij een onderwerp, reeds door andere redenaars verhandeld, zich op nieuws tot behandeling voorftelt, en is aldaar niet even ongerijmd en aanstootelijk, als zij zich bij de aanhaling van Longinus voordoet. Niet te min geloof ik, dat niemand ligtelijk, op goeden grond, zijne beifping van dezelve voor onbillijk zal kunnen verklaren.

plaaften? Bijna toch heeft hij door deze Ioffpraak, der welfprekendheid zijne toehoorders gewaar-
 fchuwd, om hem geen geloof te geven. Hier,
 derhalve geldt hetzelfde, 't welk wij boven om-
 trent de figuren hebben aangemerkt, dat namelijk:
 die grootfpraken de beste zijn, van welke men
 niet ontdekt, dat zij het zijn. Dit nu is het ge-
 val, wanneer zij in een' hevigen hartstogt, bij het
 vermelden van zekere groote omftandigheid, ge-
 bruikt worden; 't welk Thucydides doet in de
 volgende plaats, alwaar hij fpreekt van hen, die
 in Sicilie gefneuveld zijn (b): „ De Syracufers toch
 „ (zegt hij) nederdalende, bragten voornamelijk
 „ die genen om, die in de rivier waren: het water
 „ werd terftond bezoddeled; doch niettemin werd
 „ het, met bloed en flijk vermengd, gedronken
 „ ja velen zelfs ftreden nog om hetzelve.” De
 hevigheid van den hartstogt en de bijkomende om-
 ftandigheden maken het geloofbaar, dat bloed en
 flijk gedronken, ja zelfs daarom gefreden werd. —
 Van gelijken aard is het zeggen van Herodotus
 omtrent hen, die bij Thermopylé gefreden heb-
 ben (c): „ Op deze plaats (zegt hij) hebben
 „ de

(b) Deze plaats komt voor in het bekende werk van
Thucydides de bello Peloponnesiaco, L. VII, C. 84.

(c) De aangehaalde plaats komt voor in het VII Boek
 van Herodotus, *Polymnia* geheeten, Zie dezelve Edit.
 Wessel. pag. 611 & 612,

„ de barbaren hen, die zich met zwaarden (voor
 „ zoo velen zij die nog hadden) met de handen
 „ en monden verdedigden, door het affchieten van
 „ pijlen begraven.” — Wat zal hier (zult gij
 zeggen) *het vechten met den mond* tegen ge-
 wapenden, en het *begraven worden met pijlen*
 beteekenen? Niettemin vindt het om dezelfde re-
 den, als het voorgaand zeggen van Thucydides,
 geloof; immers schijnt de zaak geenszins om de
 grootfpraak aangenomen, maar deze op eene on-
 gedwongene wijze uit de zaak geboren te worden.
 Zulke daden en hartstogten toch (om dit nog eens
 te zeggen) welke na aan waanzinnigheid grenzen,
 zijn best gefchikt, om stoutf uitdrukkingen ver-
 fchooning, ja goedkeuring te doen verwerven.
 Van daar ook vindt het volgend *comisch* zeggen,
 hoewel in het ongeloofelijke vallende, om deszelfs
 belagchelijkheid geloof: *hij had eene landhoeve,*
kleiner van omtrek dan een Laconifche brief.
 Immers is ook het lagchen eene gemoedsbeweging,
 van vermaak vergezeld. — Gelijk om te vergroo-
 ten, zoo strekt de *Hyperbole* insgelijks om te ver-
 kleinen, naardien beide foorten de overdrijving
 der waarheid gemeen hebben, en de figuur, *Dia-*
fyrmus genaamd, eene vermeerdering is der ge-
 ringheid.

XXXVIII. HOOFDSTUK.

Over de zamenvoeging der woorden.

Van de vijf oorzaken van het verhevene, die wij in den beginne hebben voorgesteld, schiet ons, mijn waardste, nog de laatste, zekere zamenvoeging namelijk der woorden, overig. Daar wij al, wat ons over deze stof opmerkelijks is voorgekomen, in twee boeken genoegzaam ontvouwd hebben, zij het mij vergund er voor het tegenwoordige alleen dit weinige, als voor het onderwerp, dat wij verhandelen, noodzakelijk, bij te voegen, dat namelijk de *harmonie* niet slechts een natuurlijk middel is, om de menschen te overreden en te vermaken, maar ook eene wonderbare geschiktheid heeft, om de voordragt grootsch en statelijk te maken en de hartstogten op te wekken (a). Stort niet de fluit den hoorderen zekere aandoeeningen in, en maakt, dat zij als buiten zichzelve

ge.

(a) Ik heb in de vertaling van deze plaats de verbetering gevolgd, door Toup voorgeslagen, omdat de gewone lezing mij voorkwam geenen voegzamen zin op te leveren. Ook vroegere uitgevers hebben dezelve reeds voor bedorven gehouden, en verschillende verbeteringen voorgesteld, welke men in de uitgave van Tollius kan vinden.

geraken, en vol worden van eene heilige woede? dwingt zij den toehoorder niet, de maat, welke zijne ooren treft, te volgen, en naar dezelve ook de bewegingen van zijn ligchaam te schikken, zelfs offchoon hij in de muziek ten eenenmale onbedreven is? Zoo ook brengt het geluid van de cithar, offchoon geheel niets beteekenende, door de veranderingen der klanken en derzelve onderlinge zamentreffing en de vermenging der *symphonie* dikwêrf, zoo als gij weet, een wonderbaar vermaak aan; en in dit alles is, gelijk ik gezegd heb, slechts een afbeeldsel en onvolkomene navolging der overreding, geene echte werking der menschelijke natuur zichtbaar. Hoe veel grooter zal dan niet de werking zijn der zamenvoeging, welke zekere *harmonie* is van de spraak, die den mensch is aangeboren, en niet alleen tot onze ooren, maar ook tot onze ziel doordringt; welke verscheidene denkbeelden van woorden, gedachten, zaken, schoonheid, welluidendheid, alle welke ons ingeschapen en door de opvoeding medegedeeld zijn, in onze ziel opwekt, en tevens door de vermenging en verscheidenheid van hare klanken die aandoening, waarmede de spreker beziel is, bij de toehoorders in werking brengt en hen daarvan deelgenooten maakt; welke bovendien door de opeenstapeling van woorden en uitdrukkingen het grootfche en verhevene doet geboren worden? Hoe zeer moet zij niet door dit alles ons bekoren en

over

over onzen geest een volkomen gebied voerende, ons tot grootschheid, waardigheid, verhevenheid en al wat zij in zich bevat geheel vormen en opleiden? Dan het zou dwaasheid zijn, iets, dat zoo algemeen erkend is, als ware het aan twijfeling onderhevig, te betoogen; de ondervinding toch getuigt zulks overvloedig. Verheven schijnt de gedachte, en zij is inderdaad verwonderenswaardig; welke Demosthenes omtrent een volksbesluit voortbrengt (a): „Dit besluit deed „het gevaar, 't welk den staat toen bedreigde, „voorbijgaan, even als eene wolk.” Dan deze plaats klinkt niet minder grootsch door de *harmonie*, welke in dezelve heerscht, dan door de gedachte, die zij behelst (b).

XXXIX.

(a) In zijne Redevoering *de corona*. Zie de *Oratores Attici* door Reiske, vol. I. pag. 291.

(b) Het vervolg van dit Hoofdstuk, geheel ingerigt ter ontwikkeling van de schoonheden der woordschikking in de aangevoerde plaats van Demosthenes, is natuurlijk voor geene vertaling vatbaar, daar hetzelfde niet dan voor den Griekschcn lezer verstaanbaar en van belang is.

XXXIX. HOOFDSTUK.

Over de verbinding der leden van eenen zin.

De verbinding der deelen is in redevoeringen, even als in ligchamen, eene der voornaamste oorzaken van het groote en verhevene; immers, gelijk een lid van het menschelijk ligchaam, afgescheiden van de overige, niets schoons, noch groots aan het gezigt vertoont, maar alle leden, met elkanderen verbonden, een volmaakt geheel uitmaken, zoo ook voeren in schriften verhevene gedeelten, van elkanderen afgezonderd, en ginds en elders verspreid, de verhevenheid met zich heen en maken dezelve te zoek; doch tot één ligchaam vereenigd, en bovendien door den band der *harmonie* omstrengeld, verkrijgen zij door hunne ronding zelve een' grootfchen en welluidenden klank; ja bijna kan men het verhevene in *perioden* bij eenen maaltijd vergelijken, waartoe verscheidene personen hun aandeel hebben toegebracht. Zelfs hebben vele schrijvers, wier natuurlijke aanleg geenszins verheven was, ja veeleer tot het lage overhelde, en die zich meestal van gemeene bewoordingen, uit het dagelijksche leven ontleend en van fierlijkheid ontbloot, bedienden.

al.

alleen door derzelvei' zamenvoeging en verbin-
ding, aan hunne rede zoo groot eene statelijk-
heid en verhevenheid bijgezet, dat niemand eeni-
gen zweem van laagheid daarin opmerkt, gelijk
in het bovengenoemde werk overvloediglijk door
ons bewezen is. Tot deze schrijvers behooren,
zoo als ik daar gezegd heb, Philistus (a),
Aristophanes in sommige, en Euripides in de
meeste gedeelten van zijne werken. Bij dezen
laatstcn zegt Hercules, na het vermoorden zijner
kinderen (b):

Ik ben van rampen vol, noch heb voor nieuwe plaats.

Dit zeggen is op zich zelf zeer plat, maar het
wordt grootsch, doordien de zamenvoeging der
woorden aan de voorgestelde zaak beantwoordt.

In-

(a) Een Grieksch geschiedschrijver, uit Sicilie, en
wel, zoo als sommigen melden, van Syracuse geboortig.
Zijne werken, onder welke dat *over de lotgevallen en be-
drijven der Siciliërs* het vermaardste is, zijn allen verlo-
ren. Hij had zich voornamelijk Thucydides ter navol-
ginge voorgesteld en was daarin, naar het oordeel van
Cicero en anderen, niet ongelukkig geslaagd. Zie verder
over hem *Vossius de Historicis Graecis*, L. I. C. 6.

(b) Dit zeggen komt voor in het Treurspel van Eu-
ripides, *Hercules furens* genaamd, V. 1245. Ten dienste
van hen, die het Grieksch verstaan, laten wij hier het
oorspronkelijke volgen:

Εἶπα κακῶν δεῖ, κακῶν δὲ τῶν ἑσθίων.

Indien men dezelve op eene andere wijze schikt, zal het blijken, dat Euripides meer dichter is door de zamenvoeging zijner woorden, dan door zijne denkbeelden. Zoo zegt hij ook omtrent Dirce, door den stier weggevoerd (c).

Hij stuift vol woede voort en draait zich in een' kring,
En waar zijn vaart hem leidt, vol stige wisseling,
Daar sleept hij vrouw en rots en boomstronk met zich henen.

Deze voorstelling is wel edel in zichzelf, maar zij is nog grootfcher geworden, doordien de *harmonie* niet met eene onafgebrokene snelheid voorttrot, maar de woorden als door zekere steunfels elkanderen tegenhouden, en met eene trapswijze opklimming zich tot eene vaste grootheid verheffen.

—————

X L. H O O F D S T U K,

Over de zamenvoeging, welke met de verhevenheid meest strijdig is.

Niets is er, 't welk het verhevene zoo zeer verlaagt, als eene gebrokene en al te driftige maat

(c) Ook deze plaats, uit een verloren Treurspel van Euripides ontleend, zullen taalkundigen hier gaarne in het oorspronkelijke zien medegedeeld.

————— El δὲ πρ

Τόχει πῖρξ ἰλίκα, ἔλχ' ὀμοῦ λαβόν
Γραῖκα, πῖρκα, δρῦν, μεταλλώσται αἰψ.

maat der woorden, hoedanige door de vereeniging van Pyrrichiers, Trocheën en Dichoreën ontstaat, als die geheel voor het dansen geschikt zijn. Eene rede toch, welke al te welluidend is, verkrijgt daardoor terfond het voorkomen van gezocht en kunstig schoon te zijn, en is van allen hartstogt ontbloomt, daar de maat door hare gelijkvormigheid ieder in het oog loopt. Hierbij komt nog, 't geen het ergste is, dat, gelijk bij het zingen van liederen, de aandacht der toehoorderen van den inhoud tot den zang wordt afgetrokken, zoo ook eene al te welluidende rede bij de hoorders niet die aandoening doet geboren worden, welke de zaken moesten voortbrengen, maar alleen de gewaarwording der maat bij hen opwekt. Van daar dat zij somwijlen, het sloot, dat volgen moet, voorziende, den spreker voortuitloopen, en hetzelfde, even als in eenen dans, te voren aangeven.

Desgelijks is datgene van verhevenheid geheel ontbloomt, 't welk te naauw verbonden, in kleine en korte lettergrepen gesnipperd, en als 't ware met aan elkander fluitende nagels ruw en hard aengeklonken is.

 XLI. H O O F D S T U K.

Over eene te groote kortheld van zeggen.

Ook eene te grootē kortheld van zeggen vermindert de verhevenheid; het grootſche toch wordt verminkt, wanneer het al te zeer wordt ineen gedrongen. Men verſta echter daardoor niet zulke gezegden, welke naar eisch zijn zamengetrokken; maar de zoodanige, welke geheel in kleine stukjes geſtipperd zijn. Deze verſnippering toch maakt den zin duister en verward, terwijl eene behoorlijke kortheld dien duidelikhed en licht bijzet. Aan den anderen kant is het blijkbaar, dat het al te lang gerekte ſlaauw en krachteloos wordt, daar het door eene ongepaste lengte geheel verſlapt.

XLII. H O O F D S T U K.

Over het gebruik van lage woorden.

Het gebruik van lage woorden is niet minder in ſtaat het verhevene te bevelken. Zoo vindt men

men bij Herodorus de beschrijving van eenen storm (a), in welke de omstandigheden meestertlijk zijn uitgekozen, doch waarin eenige woorden voorkomen, te laag voor de zaak, welke voorgesteld wordt, als de uitdrukking: *daar de zee aan het zieden was*. Hoeveel neemt dit woord *zieden*, door deszelfs wanluidendheid, nier van het verhevene weg! Hetzelfde is toepasselijk op het zeggen: *de wind ging liggen* (b), en, *zij, die door den storm verstrooid werden, hadden een onaangenaam einde*. Weinig deftig toch en plat is het woord *liggen gaan*, en het bijvoegelijke *onaangenaam* past mede niet aan een zoo treurig uiteinde. Desgelijks heeft Theopompus, den optogt van den Perzischen koning naar Egypte met grootfche en verhevene trekken beschreven hebbende, zijne gansche beschrijving door het invoegen van eenige lage woorden ontluisferd. „ Welke stad (dus luidt de bedoelde plaats)

(a) De bedoelde beschrijving komt voor in het VII. Boek zijner *Historien*, *Polymnia* genaamd, Edit. Wesfeling. pag. 593. etseqq. Tot beter verstand van het volgende, zij met een woord aangemerkt, dat de uitdrukking *daar de zee aan het zieden was* in het Grieksch luidt *ζωάειν τῆς θαλάσσης*, en dat het woord *ζωάειν*, om de herhaling van sifsende klanken in hetzelfde, door Longinus wordt afgekeurd.

(b) Ik heb hier de verandering van *Toup* gevolgt, die, in overeenkomst met den tekst van Herodorus, *λυτῶν* voor het gewone *λυπῶν* in plaats gefeld heeft,

plaats) „ of welk volk van Azie heeft niet een
 „ gezantschap aan den koning afgevaardigd? Wat
 „ is er schoons of kostelijks, zoo van de voort-
 „ brengfelen der natuur als der kunst, 't welk
 „ hem niet ten gefchenke is gezonden? hoe vele
 „ en kostbare tapijten en kleederen, welke deels
 „ purperverwig, deels met verschillende kleuren
 „ verferd, deels wit waren; welk eene menigte
 „ van vergulde tenten, van allen noodigen voorraad
 „ voorzien; hoe groot een aantal van spreijen
 „ en kostbare bedden; hoeveel kunstig bearbeid
 „ goud- en zilverwerk; hoe vele drinkvaten en be-
 „ kers, waarvan eenige met edele gefteenten bezet,
 „ andere zorgvuldig en rijk bewerkt waren,
 „ heeft hij niet ten gefchenke ontvangen? Bo-
 „ vendien werd hem een onnoemelijk getal van
 „ wapenen, zoo Griekfche als uitheemfche, toe-
 „ gezonden; verder eene overgrootte menigte van
 „ jukbeesten en gemeste offerdieren, en daarbij
 „ nog vele maten van kruiderijen, en eene aan-
 „ zienlijke menigte van korven en zakken, vol
 „ van papier en alle verdere noodwendigheden.
 „ Bij dit alles werd hem nog eene zoo grootte
 „ menigte van allerlei gezout vleesch toegefchikt,
 „ dat men dezelfs opgehoopte stapels, bij het
 „ naderen, van verre voor zoo vele heuvels zou
 „ aanzien, die nevens elkanderen waren opge-
 „ rigt”. — Van het meer verhevene daalt hij
 „ hier tot het lagere af, daar hij integendeel moest

op-

opklimmen; ook heeft hij, door, in de verwonderingswaardige schildering van den geheelen toefstel, van korven, kruiderijen en zakken melding te maken, als 't ware het beeld van eene keuken voorgesteld. Immers, gelijk het een zeer onvoegelijk aanzien zou geven, wanneer iemand bij zoo kostbare sieraden, midden tusschen gouden en met edele gesteenten bezette bekers en zilverwerk, en gouden tenten en drinkvaten, korven en zakken plaatste; zoo ontluisteren de benamingen van dergelijke zaken de voordragt, en zijn als 't ware vlekken van dezelve, wanneer zij ongepast tusschen dezelve gevoegd worden. Hij kon ook van die stapels, welke hij zegt dat, als heuvelen, waren opgehoopt, en van den verderen toefstel met een woord gewag maken op deze wijze: „Hij ontving wagens, en kemelen, en eene menigte van jukbeesten, die alles droegen, wat tafelweelde en lekkernij vereischen kunnen,” of dezelve *stapels* noemen *van allerlei granen en van al het uitgelezenste ter aangename en kostbare toebereiding van de tafel*; of alles, gelijk zijne begeerte was, volkomen uitdrukken op deze wijze; „en welke soort van „lekkernijen zij, die de tafel en de spijszucht moeten toebereiden, wenschen kunnen.” Immers moet men in verhevene plaatsen niet afdalen tot de vermelding van zulke dingen, welke laag en veracht zijn, zoo men daartoe door de noodzakelijkheid niet ten sterkste gedrongen wordt; maar het

is integendeel voegzaam woorden te gebruiken, welke aan de waardigheid der zaken beantwoorden, en de natuur na te volgen, die, bij de vorming van den mensch, die deelen, welke de kieschheid verbiedt te noemen, en door welke het ligchaam zich van alle onreinheden ontlast, niet in het gezigt geplaatst, maar dezelve, zoo veel mogelijk, verborgen, en, gelijk Xenophon zich uitdrukt, *de uitsgangen daarvan, zoo ver het kon, verwijderd heeft*, om de schoonheid van het geheele schepsel niet te bezoedelen.

Doch het is niet noodig, alles afzonderlijk op te noemen, wat de voordragt verlaagt; want, daar wij te voren al datgene hebben aangewezen, 't welk aan de rede grootschheid bijzet, zoo is het blijkbaar, dat het tegengestelde daarvan dezelve meestal laag zal doen worden,

XLIII. H O O F D S T U K.

Over de oorzaken der schaarschheid van verhevene vernuftien.

Mij schiet nog overig, mijn waardste Terentiaan (en gaarne zal ik zulks ter bevrediging van uwen weetlust doen) eene vraag op te helderen en te beantwoorden, welke onlangs, in mijn bijzijn, door zeker' wijsgeer werd opgeworpen, zeg-

zeggende: „ Het verwondert mij, even als vele anderen, van waar het kome, dat er in onze dagen wel vele vernuften zijn, ter overreding uitnemend geschikt, en zeer bedreven in het behandelen van burgerlijke zaken, en die eene groote mate van schranderheid en scherpzinnigheid bezitten, en zeer gelukkig zijn in alles, wat de rede kan veraangenamen; doch verhevene en grootsche vernuften (een enkel voorbeeld uitgezonderd) niet langer te voorschijn komen: zoo groot is ten dien aanzien de algemeene onvruchtbaarheid dezer eeuw. Of moet men (ging hij voort) aan dat algemeene voorgeven geloof slaan, dat de volksregering eene uitnemende voedster is van groote vernuften, met welke zij, die eene krachtige en verhevene welsprekendheid bezien, te gelijk gebloeid hebben en gestorven zijn? Zekerlijk (vervolgde hij) is de vrijheid geschikt, om edele en grootsche gevoelens aan te kweken; en de drift tot onderlingen wedijver en strijd om den lauwerkrans der welsprekendheid uit te lokken en aan te wakkeren. Bovendien worden door de eereprijzen, in vrije staten opgehangen, de voortreffelijke zielsgaven der redenaars geduriglijk geoeffend, gescherpt en als 't ware door wrijving opgewekt; en men ziet de vrijheid in hunne redevoeringen, even als in hunne daden, uitblinken. Wij daarentegen, die thans leven, schijnen van der jeugd af aan gewoon te zijn aan eene wettige slavernij, als die hare zeden,

gebruiken en instellingen van den tijd, dat wij eerst begonnen te denken, ja schier met de moeder-melk ingezogen, en nimmer van de schoonste en edelste bron der welsprekendheid, de vrijheid namelijk, geproefd hebben; weshalve wij niets anders dan groothartige vleijsers worden. Van daar ook (zeide hij) dat andere begaafdheden wel in dienstbaren vallen, doch een slaaf nimmer een redenaar wordt: terstond toch komt zijne slaafsche geardheid boven, en zijn geest, gedurig als 't ware ingekerkerd en gewoon onder het slaafsche juk gekromd te gaan, durft zich niet verheffen. Waar toch is het zeggen van Homerus (a):

De dag, waarop de mensch voor 't slaafsche juk moet buigen,
Rooft met zijn vrijheid hem de helft van zijne deugd.

Even dan als de kasten, in welke, zoo men aan de vertellingen deswege geloof mag slaan, de zoogenaamde Pygméén worden opgekweekt, niet slechts den groei der daarin opgeslotenen verhinderen, maar ook hunne lichamen door den band, waarmede zij omgeven zijn, ineendrukken, zoo ook kan men alle slavernij, zelfs de wettigste, als 't ware een kast en kerker der ziele noemen.

Hier het woord opvattende, „Gemakkelijk”, zeide ik, valt het, en het is den mensch eigen, zich altijd over de tegenwoordige gesteldheid der

za-

(a) Odyss. L. XVII. v. 322.

zaken te beklagen. Doch veel eer geloof ik, dat de reden van het gemelde verschijnsel elders te zoeken is. Immers, zoo de weelderigheid van eenen langen en algemeenen vrede in staat is de menschen te bederven, nóg veel meer vermag zulks deze zich wijd en zijd uitstreckende oorlog, welke onzen ijver intoomt en te onderhoudt. Voeg hierbij de hevigheid der hartstogten, welke de menschen, als van alle zijden, belegeren, en met geweld naar de laagte storten. De geldgierigheid namelijk, met welke wij allen derwijze behebt zijn, dat wij niet verzadigd kunnen worden, en de zucht tot vermaak brengen ons tot slavernij, of liever, zoo als men naar waarheid zeggen kan, slepen met de menschen zelve te gelijk hunne huisfelijke welvaart naar den afgrond: de geldgierigheid toch is eene ziekte, welke den mensch klein van ziel, de zucht tot vermaak eene, welke hem hoogst verachtelijk doet worden. Het komt mij inderdaad geheel onbegrijpelijk voor, hoe het mogelijk zij, dat zij, die uitgestreken rijkdom op hoogen prijs schatten, of (om beter te spreken) als eene Godheid eeren, de daarmede opwasfende ondeugden, op hunne ziel aandringende, niet zouden binnen laten. Immers volgt op uitgestreken en onmatig rijkdom de overdaad, welke daaraan verbonden is en met denzelfen gelijken tred houdt, en de deuren van steden en huizen, welke de rijkdom voor haar open stelt, binnentreedt en daar

in haren zetel vestigt. Deze, aldaar eenigen tijd hun verblijf hebbende gehouden, bouwen er (zoo als de wijsgeeren zeggen) hunne nesten, en spoedig gereed om jongen uit te broeden, brengen zij praalzucht, opgeblazenheid en weelde voort, welke geene bastaarden, maar echte telgen zijn. Wanneer iemand ook deze kweekelingen van den rijkdom laat opgroeijen, telen zij spoedig in de ziel onverbiddelijke dwirigelanden voort, overmoed namelijk, en onregtvaardigheid, en onbeschaamdheid. Immers, wanneer de menschen alleen voor hun sterfelijk en redeloos deel met bewondering en zorg zijn ingenomen, de beschaaving daarentegen en veredeling van hunne onsterfelijke ziel verwaarloozen, dan moeten deze gevolgen noodzakelijk plaats vinden, en zij derwijze verlaagd worden, dat zij hunne oogen niet langer opwaarts heffen, noch zich om hunnen goeden naam eenigermate bekommeren; dan moet het zedenbederf allengskens geheel voltooid worden, en alle grootheid van ziel verkwijnen, verfterven en geheel in minachting geraken. Geen regter toch, die zijne stem verkocht heeft, kan meer over het billijke en goede een vrij en gezond oordeel vellen; want hij, die geschenken aanneemt, moet noodzakelijk de zaak des gevers voor goed en regtvaardig houden. Daar nu ieder onzer, door zijne wellusten tot flavernij gebracht, op gelijke wijze zijn gansche leven in het najagen van geschenken, het loeren op den dood

van

van anderen en het belagen van uiterste willen doorbrengt, ja zelfs, met gevaar van zijn leven, uit alles voordeel zoekt te trekken, zouden wij dan meenen, dat er in eene zoo geheel bedorvene eeuw een vrij en onbestoken regter over verhevene schriften en die de eeuwen verduren zullen, gevonden worde, die niet door de zucht tot rijkdom, als 't ware, omgekocht zij? Inderdaad voor zulken, als wij zijn, is het beter geregeerd te worden, dan vrij te zijn, naardien onze begeerten, éven als wilde dieren, uit hunne holen losgelaten, op onze naburen aanvallende, ook de geheele wereld met onheilen zouden overstroommen. Met één woord, de vadfigheid, waarin wij allen, weinigen uitgezonderd, ons leven doorbrengen, niets doende en ondernemende, dan om ijdelen roem en vermaak, maar niet om ecnig voordeel, dat najaging en eere waardig zij, de vadfigheid, zeide ik, is het, welke de vernuftten der thans levenden bederft."

Dan het zal best zijn, hiervan af te scheiden en tot het naastvolgende over te gaan. Dit nu zijn de harstogten, over welke ik beloofd heb eene afzonderlijke verhandeling te zullen schrijven, naardien zij, mijns oordeels, niet weinig zoo tot de overige schoonheden der voordragt, als tot de verhevenheid zelve bijdragen.

E I N D E.

VER-

VERBETERINGEN.

- Bl. 42, Reg. 22 staat *macht*, lees *nacht*.
— 43, — 22 — *worden*, — *woeden*.
— 47, — 26 — *verwijnt*, — *verdwijnt*.
— 49, is aan den voet der bl. de aanwijzing der
plaats van Homerus verzuimd, *Iliad. L. XV,*
v. 624 et seqq.
— 66, Reg. 7 staat *hunne*, lees *hare*.
— 87, — 9 — *verraschends*, — *verrasfends*.
— 100, — 8 in de Aant. staat 14 — IX.
-